

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

DIPLOMSKO DELO

Prepoznavna oseb po fotografijah in izdelava fotorobota z namenom
ugotovitve istovetnosti storilca kaznivega dejanja

Julij, 2014

Gregor Mlakar

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

DIPLOMSKO DELO VISOKOŠOLSKEGA STROKOVNEGA ŠTUDIJA
Varnost in policijsko delo

Prepoznavna oseb po fotografijah in izdelava fotorobota z namenom
ugotovitve istovetnosti storilca kaznivega dejanja

Julij, 2014

Gregor Mlakar

Mentorica: doc. dr. Danijela Frangež

Somentor: Viktor Zupančič, mag. prava

Kazalo

1	Uvod	10
2	Metodološki okvir	12
2.1	Opredelitev problema	12
2.2	Namen in cilj diplomskega dela	12
2.3	Opredelitev hipotez	13
2.4	Metode raziskovanja	13
3	Prepoznava oseb po fotografijah in izdelava fotorobota - pravna opredelitev ..	14
3.1	Splošno o predkazenskem postopku	14
3.1.1	Zbiranje obvestil v predkazenskem postopku	16
3.1.2	Vabljenje	20
3.1.3	Zbiranje in obdelovanje osebnih podatkov.....	20
3.1.4	Fotografije osumljenca in drugih oseb	23
3.1.5	Prepoznava oseb po fotografijah in sodna prepoznavna	24
3.1.6	Fotorobot	28
4	Dejavniki, ki vplivajo na prepoznavo oseb	31
4.1	Dejavniki, ki vplivajo na zaznavanje oseb	31
	Pozornost	31
	Čas zaznavanja	32
	Priložnost zaznavanja	33
	Narava dogodka.....	34
	Stres, strah	34
	Socialno-psihološki dejavniki	34
4.2	Spominjanje in prepoznavanje	34
	Pozabljanje	35
	Učinek konteksta na spomin	36
5	Taktika prepoznavne oseb po fotografijah	37
5.1	Priprava na prepoznavo	37
5.2	Vodenje in opravljanje razgovora	38
	Osebni opis	39
5.3	Prepoznavna	42
	Izbor in priprava fotografij za potrebe prepoznavne	43
	Navodila očividcu.....	45
	Izjava očividca po prepoznavi	46
	Dokumentiranje prepoznavne	47
6	Razprava in preverjanje hipotez	48

7	Sklep	51
8	Uporabljeni viri	53

Kazalo slik

Slika 1: Tropozna oziroma signaletična fotografija	23
--	----

Kazalo tabel

Tabela 1: Pregled izdelanih dokumentov policije v skladu z določili 148/II ZKP za obdobje od 2004 do 2013 v razmerju od podanih kazenskih ovadb in preiskanih kaznivih dejanj	19
Tabela 2: Pregled opravljenih prepoznav oseb po fotografijah za obdobje od 2004 do 2013 v razmerju do podanih kazenskih ovadb in preiskanih kaznivih dejanj	26
Tabela 3: Pregled podanih predlogov za izdelavo fotorobota za obdobje od 2004 do 2013	30

Povzetek

Prepoznavna oseb po fotografijah in izdelava fotorobota sta v diplomskem delu predstavljena kot policijski pooblastili z namenom, da se v predkazenskem postopku ugotovi identiteta storilca kaznivega dejanja. Pooblastili predstavljata pomembni vir pridobivanja osebnih dokazov, za katere velja, da so to najbolj sporno, občutljivo in pomembno področje kriminalistične ter procesnopravne teorije in prakse. Pri pridobivanju teh dokazov je potrebno upoštevati postopkovne zakonitosti, zato so v uvodnem delu predstavljene pomen predkazenskega postopka in posamezna policijska pooblastila, ki so v neposredni povezanosti z obravnavano tematiko. Koncept je zasnovan od širše opredelitve splošnih določb in pooblastil, ki so zajeta v Zakonu o kazenskem postopku (2013), do opredelitve prepoznavne oseb po fotografijah in izdelave fotorobota, ki sta kot nekatera druga pooblastila ločeno opredeljena v Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (2013). Za delo na tem področju se zahteva zakonito pridobivanje in vodenje evidenc fotografiranih oseb in fotorobotov. Zanimarjen ni niti del zbiranja in obdelovanja osebnih podatkov kot tudi pridobivanje fotografij oseb iz drugih evidenc. Slednjemu delu sledi psihološki del, kjer so opredeljeni dejavniki zaznavanja in spominjanja, predvsem tisti, ki jih je potrebno upoštevati in razumeti za potrebe prepoznavnega postopka in pri izdelavi fotorobota. Osrednji del je osredotočen na postopek prepoznavne oseb po fotografijah, ki je razdeljen na posamezne dele, s čimer je pooblastilo podrobneje razloženo od priprave do ustreznega dokumentiranja.

Pooblastili sta razloženi s pomočjo sodne prakse in mnenj strokovnjakov. Na takšen način so pojasnjene nekatere dileme, nejasnosti, izražena so priporočila in mnenja, kar bi lahko pripomoglo k strokovnejšemu, uspešnejšemu in predvsem učinkovitejšemu izvajanju pooblastila. V delo so vključeni tudi statistični podatki, ki izkazujejo dosedanje njuno uporabo.

Sklepni del zajema opredelitev postavljenih hipotez in priporočila kot varovala, da bi bile prepoznavne oseb po fotografijah v prihodnosti verodostojnejše, kot tudi, da že v predkazenskem postopku ne bi prihajalo do napačnih identifikacij oseb. Tako se preperečuje, da bi se zaradi napačne osredotočenosti suma na določeno osebo preiskava kaznivega dejanja vodila v napačni smeri.

Ključne besede: zbiranje obvestil, prepoznavna oseb po fotografijah, fotorobot, sodna prepoznavna, osebni opis, evidenca fotografiranih oseb

Summary - Identification of persons based on photos and preparation of identikit pictures with the purpose of identifying authenticity of an offender

Identification of persons based on photos and drawing of identikit pictures are represented in the diploma paper as police powers used to identify an offender in police procedure. The powers are an important source of obtaining personal evidence which is known to be the most questionable, delicate and important field of criminal investigation and procedural theory and practice. While obtaining this evidence procedural rules need to be respected. The introductory part stresses the importance of a police procedure, individual police powers directly relating to the topic. The concept includes a broad definition of general provisions and powers laid down by the Criminal Procedure Act (2013) and definition of identification of persons based on photos, and drawing an identikit picture. These powers, like several other powers, are separately defined in the Police Tasks and Powers Act (2013). Work in this field requires legal acquisition of photos and keeping records on the photographed persons as well as drawing of identikit pictures. Collection and processing of personal data and acquisition of photos of persons from other records are not left aside either. The latter is followed by a psychological part, in which factors of perception and recall are defined. A focus is on those factors that need to be taken into consideration and understood for the needs of recognition and in drawing an identikit picture. The central part focuses on the method of recognizing persons by the photos. This part is divided in individual parts, police powers are explained in more detail: from preparation to adequate recording.

The powers are explained through case law and experts' opinions. Several dilemmas and ambiguities are explained, recommendations and opinions are shown, which will all contribute to a more professional, successful and especially more efficient exercising of powers. The paper also includes statistical data that show their use in the past.

The final part includes definition of set hypotheses and recommendations in order to make future identification of persons based on photos more credible and in order to avoid possible misidentifications of persons in the police procedure. It is thus prevented that investigation of a criminal act would lead to a wrong direction due to a wrong suspicion of a certain person.

Keywords: collecting information, identification of persons based on photos, identikit picture, in-court identification, personal description, records of photographed persons

1 Uvod

Način spoznavanja dejstev o kaznivem dejanju in storilcu je mogoč z dokazi. Osebni dokazi so v preteklosti veljali kot edini vir informacij, na podlagi katerih se je ugotavljala resnica o preteklem dogodku. Z razvojem znanosti in tehnike so se jim pridružili še stvarni dokazi, za katere je bilo pričakovati, da bodo pridobili večji pomen od dotedanjih. Vendar se njihov pomen ni spremenil, saj ima vsaka vrsta dokazov svoje značilnosti, prednosti in tudi pomanjkljivosti. Danes velja, da je bistvena prednost osebnih dokazov ravno v tem, da se preko njih pridobijo stvarni dokazi, s čimer se z večjo gotovostjo potrjuje resnica o storjenem kaznivem dejanju (Maver et al., 2004).

Med osebne dokaze sodijo izpovedbe prič, izvidi in mnenja izvedencev ter zagovor obdolženca. Za laike so tovrstni dokazi najprepričljivejši, prav tako jim pripisujejo velik pomen tudi operativni delavci in procesualisti (Milovanović, 1987).

Že raznovrstne aktivnosti policije v predkazenskem postopku, ki jih praksa označuje kot kriminalistična oziroma policijska preiskava, vpliva na pridobivanje osebnih dokazov. Policija ima za pridobivanje osebnih dokazov v predkazenskem postopku pooblastila, opredeljena v Zakonu o kazenskem postopku (2013; v nadaljevanju ZKP) kot tudi v Zakonu o nalogah in pooblastilih policije (2013; v nadaljevanju ZNPPol). Na osebne dokaze v predkazenskem postopku se nanašajo določbe:

- Prepoznavna oseb po fotografijah (46. člen ZNPPol);
- Izdelava fotorobota (47. člen ZNPPol);
- Poligrafski postopek (48. člen ZNPPol);
- Ustna ovadba (drugi in tretji odstavek 147. člena ZKP);
- Zbiranje obvestil (prvi in drugi odstavek 148. člena ZKP);
- Vabljenje (tretji odstavek 148. člena ZKP);
- Prepoved zasliševanja obdolžencev, prič ali izvedencev, razen osumljenca v primeru 148.a člena ZKP (tretji odstavek 148. člena ZKP);
- Seznanitev osumljenca s procesnimi pravicami (četrti odstavek 148. člena ZKP);
- Odlog zaslišanja osumljenca in drugih preiskovalnih dejanj, razen tistih, ki bi jih bilo nevarno odlašati od prihoda osumljenčevega zagovornika pred zaslišanjem (peti odstavek 148. člena ZKP);

- Pridobivanje izjave od osumljenca (šesti odstavek 148. člena ZKP);
- Zbiranje obvestil od oseb, ki so v priporu (osmi odstavek 148. člena ZKP);
- Zaslišanje osumljenca (148.a člen ZKP);
- Zadržanje oseb, ki jih najdejo na kraju storitve kaznivega dejanja, ali oseb, ki imajo bivališče v tujini, do prihoda preiskovalnega sodnika ali napotitev teh oseb k preiskovalnemu sodniku (prvi odstavek 149. člena ZKP);
- Odreditev izvedenskega dela (razen obdukcije in izkopa trupla (drugi odstavek 164. člena ZKP));
- Vabljenje obdolženca (193. člen ZKP);
- Zaslišanje obdolženca (od 227. do 233. člena ZKP).

Večina pooblastil ima zgolj spoznavno vrednost, dočim je zaslišanje osumljenca formalizirano in predstavlja dokaz v pravem pomenu besede.

Pooblastili prepoznavo oseb po fotografijah in izdelava fotorobota sta eni najpogostejših metod identifikacije neznanih storilcev kaznivega dejanja ter predstavljata poseben način zbiranja obvestil od očividca, oškodovanca, žrtve ali drugih oseb. V predkazenskem postopku ni predpisanih postopkovnih zakonitosti za priče, čeprav bi to skrajšalo postopke pred sodiščem in tudi za priče bi bilo manj naporno. Za priče velja, da so to osebe, za katere je verjetno, da bi mogle kaj povedati o kaznivem dejanju, storilcu in drugih pomembnih okoliščinah (prvi odstavek 234. člena ZKP). Zaslišanje prič je v veliki meri formalizirano opravilo in je v našem kazenskem postopku v celoti pridržano sodišču.

Prepoznavo oseb po fotografijah in izdelava fotorobota predstavljata zelo občutljivo in zapleteno metodo, ki zahteva previdnost pri uporabi tega dokaznega sredstva in preučevanje iz različnih vidikov. Neustrezno izveden postopek, nezanesljivost človeškega zaznavanja in spominjanja, nagnjenost ljudi na sugestije, tudi tiste nenamerne, so bistveni vzroki za napačno prepoznavo osebe (Milovanović, 1987).

Tudi verodostojnost prepoznave in izdelava fotorobota je pomembna že v predkazenskem postopku, na katera imajo vpliv različni psihološki in postopkovni dejavniki.

2 Metodološki okvir

2.1 Opredelitev problema

ZKP v oficialnem policijskem načelu nalaga dolžnosti policiji, kaj vse mora storiti ob podanih razlogih za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. V nadaljevanju ji za izvrševanje teh pomembnih in velikokrat neponovljivih nalog daje pooblastila, ki niso opredeljena samo v poglavju ZKP, ki se nanaša na predkazenski postopek, temveč tudi v ostalih poglavjih, kot tudi v drugih zakonih, predvsem v ZNPPol. Med zakonskimi določili je opredeljena naloga policije, da mora ta zbrati vsa obvestila, ki bi utegnila biti koristna za uspešno izvedbo kazenskega postopka, v namen izvršitve ji predpisuje pooblastilo zbiranja obvestil, eno najpogostejših policijskih pooblastil. Značilnost zbiranja obvestil je, da se poiščejo osebe, ki bi lahko kaj izpovedale o kaznivem dejanju in/ali storilcu. V primerih, ko policija najde osebo, ki je storilca kaznivega dejanja videla, vendar identiteta storilca ni znana, oziroma je ta sporna, sme z namenom ugotovitve njene istovetnosti opraviti prepoznavo oseb po fotografijah, oziroma celo izdelati fotorobota. Slednjemu področju je potrebno posvetiti posebno pozornost, saj mora preiskovalec imeti ustrezna psihološka, pravna in kriminalistična znanja, da zadovolji kriterije kazenskega postopka. Zaradi kompleksnosti omenjenega področja ga bomo predstavili v diplomskem delu.

Ob tem so predstavljena širša zakonska določila, kjer izhajamo iz splošnega pooblastila (zbiranja obvestil) h konkretnim pooblastilom, namenjenim ugotavljanju istovetnosti storilca kaznivega dejanja. Prav tako je opredeljeno, kako in na kakšen način lahko policija zbira osebne podatke, katere evidence vodi in vzdržuje, da se slednja pooblastila uspešno in učinkovito izvajajo v praksi. Osrednje mesto je prepuščeno kriminalistiki, ki predhodne dele povezuje v celoto in predpisuje postopek opravljanja prepoznav in izdelavo fotorobota.

2.2 Namen in cilj diplomskega dela

Cilj diplomskega dela je, da do potankosti razdelamo pooblastili, da opozorimo na morebitne nepravilnosti, ki se pojavljajo pri njunem izvajanju, kot tudi, da razjasnimo določene dileme in nejasnosti, kar bi pripomoglo k njunemu strokovnejšemu, uspešnejšemu in učinkovitejšemu izvajanju. Na jasn in nazoren način želimo predstaviti pravne norme in psihološke dejavnike, ki jih mora poznati preiskovalec, da po nepotrebnem ne zmanjša verjetnosti, da bi se pri izvajanju

prepoznavne oseb izbrala nedolžna oseba, kar bi vplivalo na preiskavo, kot tudi kasnejšo sodbo sodišča.

2.3 Opredelitev hipotez

V diplomskem delu bomo potrdili oziroma zavrgli naslednje hipoteze:

Hipoteta 1: Zakonska ureditev prepoznavanja oseb po fotografijah je sporna, saj se v predkazenskem postopku oseb ne sme zasliševati kot prič.

Hipoteza 2: Uradni zaznamek, ki ga preiskovalec sestavi po opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah, nima dokazne vrednosti.

Hipoteza 3: Zaradi vpliva sugestibilnosti pri opravljanju prepoznavne oseb po fotografijah bi bilo primerneje, da jo izvaja preiskovalec, ki s podrobnostmi preiskave ni seznanjen.

2.4 Metode raziskovanja

Pri izdelavi diplomskega dela so uporabljene splošne in naslednje posebne metode:

- neposredno in posredno opazovanje;
- analiza besedil;
- metoda sinteze spoznanj;
- primerjalna in primerjalno-pravna metoda;
- metoda obdelave podatkov, ki se nanašajo na prepoznavo oseb po fotografijah, ki smo jih pridobili od policije in jih statistično obdelali.

Izvajanje prepoznavne oseb po fotografijah in izdelavo fotorobota bomo predstavili s pomočjo analize besedil, ki omogoča sistematično in objektivno preučevanje jezikovnih lastnosti besedilnih enot, da lahko iz njih sklepamo o lastnosti zunaj jezikovnih pojavov. Metoda analize besedil nam torej ne omogoča samo sklepanja o komunikatorjih (viru), ampak tudi o recipientih in družbenih okoljih, ki so v odnosu z besedilom.

3 Prepoznavna oseb po fotografijah in izdelava fotorobota - pravna opredelitev

Preiskovanje kaznivih dejanj sodi med temeljne policijske naloge.¹ Za izvajanje nalog so policiji zakonsko določena pooblastila, ki ji služijo kot orodje, da se te uspešno in učinkovito opravljajo (Žaberl, 2006). Med pooblastili policije sta prepoznavna oseb po fotografijah in izdelava fotorobota v nekaterih primerih ključni, da se izsledi storilec kaznivega dejanja. Vendar njuna uporaba ni omejena izključno za odkrivanje storilca kaznivega dejanja, v širšem smislu je namenjena tudi odkritju storilca prekrška, ali da se ugotovi identiteta neznane osebe (ZNPPol). V nadaljevanju se bomo osredotočili na preiskovanje kaznivih dejanj, kjer je uporaba teh dveh pooblastil najpogostejša.

Pri pravni opredelitvi pooblastil je potrebno izhajati iz določil ZKP, predvsem poglavja, ki ureja predkazenski postopek, kjer so policiji naložene naloge, kaj vse mora storiti ob podanih razlogih za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. Zakonodajalec je v tem delu policiji le okvirno naštel pooblastila. Med njimi zasledimo, da policija sme zahtevati potrebna obvestila od oseb in ukreniti, kar je potrebno v zvezi z ugotavljanjem istovetnosti oseb. Našteti navedbi predstavljata pravno podlago, da policija sme od oseb zbirati obvestila, kot tudi opraviti prepoznavo oseb po fotografijah in izdelati fotorobota, ki sta kot nekatera ostala pooblastila policije ločeno opredeljena v ZNPPol. Že iz imena pooblastila »prepoznavna oseb po fotografijah« je razvidno, da fotografije predstavljajo pomemben pripomoček pri izvedbi tega pooblastila. Za pridobitev fotografij osumljencev ima policija pravno podlago v ZKP, dočim je zbiranje in obdelovanje podatkov posebno opredeljeno še v posebnem poglavju ZNPPol.

Za zakonito in strokovno uporabo teh pooblastil je ključno poznavanje predkazenskega postopka, ostalih zakonskih določil, ki se nanašajo na opravljanje prepoznav oseb po fotografijah in izdelavo fotorobota, kar je opredeljeno v tem poglavju.

3.1 Splošno o predkazenskem postopku

Predkazenski postopek je skupek norm, ki včasih bolj ali manj natančno in sistematično določajo pravice in dolžnosti policije, državnega tožilca in

¹ Naloge policije so opredeljene v 4. členu ZNPPol, s področja preiskovanja kaznivih dejanj so njene naloge opredeljene tudi v 148. členu ZKP.

preiskovalnega sodnika. Vloga preiskovalnega sodnika je v njem zelo pasivna, saj predstavlja predvsem funkcijo sodnika garanta. Njegova naloga je, da ugotavlja, če policija v predkazenskem postopku ravna zakonito in če so izpolnjeni določeni pogoji za formalna preiskovalna dejanja, ki jih lahko opravi policija. Še vedno mu ostaja tudi funkcija sodnika preiskovalca, kljub temu da funkciji preprosto nista združljivi. Med preiskovalnimi dejanji, ki jih opravlja tudi preiskovalni sodnik, je potrebno izpostaviti prepoznavo oseb in predmetov, ki je poseben postopek zasliševanja priče, vendar več o tem bo opredeljeno v nadaljevanju. Državni tožilec predstavlja procesni organ, je vodja (*dominus litis*) predkazenskega postopka, ki načeloma odloča in usmerja delo policije. Policija je operativni organ odkrivanja, ki zbira informacije in dokazne vire o kaznivem dejanju in njenem storilcu (Fišer, 2002).

Začetek predkazenskega postopka nastopi v trenutku, ko policija ali državni tožilec izve ali posumi, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. ZKP določa, da mora policija ukreniti vse potrebno, da se izsledi storilec kaznivega dejanja, da se ta ne skriva in ne pobegne, da se odkrijejo in zavarujejo sledi kaznivega dejanja in predmeti, ki utegnejo biti dokaz, ter da se zberejo vsa koristna obvestila (prvi odstavek 148. člena ZKP). Temeljni cilj predkazenskega postopka je odkrivanje kaznivih dejanj, za katere se storilec preganja po uradni dolžnosti, izsleditev njihovih storilcev in zbiranje dokaznega gradiva, da lahko državni tožilec zoper domnevnega storilca začne kazenski pregon. Za izvajanje slednjih ukrepov ima policija v drugem odstavku 148. člena ZKP naštetih pooblastila, ki imajo le spoznavno vrednost, da se državni tožilec lahko verodostojneje odloči za morebitni nadaljnji kazenski pregon. V istem kot tudi naslednjem poglavju ZKP najdemo pooblastila policije, ki imajo dokazno vrednost na sodišču in za njihovo izvedbo ni potrebno pridobiti dovoljenj od sodišča, pooblastila, ki jih preiskovalni sodnik prepusti v izvajanje policiji, in pooblastila, ki jih preiskovalni sodnik odredi policiji z odredbo. O izvedenih neformalnih dejanjih policija sestavi uradni zaznamek, o formalnih preiskovalnih dejanjih sestavi zapisnik. Med formalna preiskovalna dejanja v predkazenskem postopku sodijo zaslišanje osumljenca, ogled kraja, hišna in osebna preiskava, zaseg predmetov, odreditev izvedenskega dela (razen obdukcije in izkopa trupla). Med neformalna preiskovalna dejanja sodijo zbiranje obvestil (od osumljenca, prič, izvedencev), pregled prevoznih sredstev, potnikov in prtljage, omejitev gibanja, ugotavljanje istovetnosti oseb in predmetov, razpis iskanja oseb in stvari, pregled določenih objektov in prostorov podjetij in drugih pravnih oseb in pregled določene njihove dokumentacije in drugi ukrepi (Horvat, 2004).

Pooblastili prepoznavo oseb po fotografijah in izdelava fotorobota nista opredeljeni med nujnimi preiskovalnimi dejanji. Tako lahko trdimo, da sta izpeljanki pooblastila zbiranja obvestil in ugotavljanja istovetnosti oseb, ki prav tako sodita med neformalne ukrepe, ki so policiji zgolj v pomoč, da se ugotovi istovetnost domnevnega storilca kaznivega dejanja in potrjevanje utemeljenega suma storitve kaznivega dejanja (Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. I Ips 34/2004 z dne 20. 1. 2005).

3.1.1 Zbiranje obvestil v predkazenskem postopku

Pred opredelitvijo pooblastila prepoznavo oseb po fotografijah in izdelava fotorobota je potrebno opredeliti pooblastilo zbiranje obvestil, ki je najpogostejši policijski ukrep od začetka do konca predkazenskega postopka. Namen ukrepa je, da se ugotovi, ali je bilo kaznivo dejanje storjeno, kdo ga je storil in katera so tista dejstva in dokazi, ki to potrjujejo. Policisti pravno podlago za izvedbo tega pooblastila najdejo v prvem odstavku 148. člena ZKP: »Če so podani razlogi za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, mora policija ukreniti vse potrebno, da se izsledi storilec kaznivega dejanja, da se storilec ali udeleženec ne skriva ali ne pobegne, da se odkrijejo in zavarujejo sledovi kaznivega dejanja in predmeti, ki utegnejo biti dokaz, in da se zberejo vsa obvestila, ki bi utegnila biti koristna za uspešno izvedbo kazenskega postopka.«, kar tudi pomeni začetek predkazenskega postopka in oficialno policijsko načelo. Temeljno pravno podlago najdemo v drugem odstavku istega člena: »Da bi izvršila naloge iz prejšnjega odstavka, sme policija zahtevati potrebna obvestila od oseb [...]. O dejstvih in okoliščinah, ki se ugotovijo pri posameznih dejanjih in utegnejo biti pomembni za kazenski postopek, in o predmetih, ki so bili najdeni ali zaseženi, se napravi zapisnik ali uradni zaznamek.«

Policiji za izvedbo tega ukrepa ne zadošča zgolj domneva, da je bilo storjeno kaznivo dejanje. Podani morajo biti razlogi za sum, torej določna, čeprav najnižja stopnja verjetnosti, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. Razlogi za sum² morajo temeljiti na dejanskih indicijah oziroma podatkih, ki jih je mogoče preveriti. Policija mora v posameznem konkretnem primeru najprej presoditi, če so podani razlogi za sum. Ob presoji, da so ti podani, ji je zakonodajalec naložil, da mora zbrati vsa obvestila, ki bi utegnila biti koristna za

² Ustavno sodišče je v odločbi št. U-I-25/95 z dne 27. 11. 1997 zapisalo: »Razlogi za sum temeljijo po ustaljenem razumevanju, ki se je izoblikovalo v praksi organov pregona in sodišč, na minimalnem obvestilu.«

uspešno izvedbo kazenskega postopka, in ji v ta namen dal pooblastilo, da sme zahtevati potrebna obvestila od oseb (Horvat, 2004).³

Značilnost zbiranja obvestil je, da morajo policisti poiskati osebe, ki bi lahko kaj izpovedale o kaznivem dejanju ali storilcu. Delo je v tem delu izrazito iskalno, spoznavno, saj policisti ne poznajo pomena in vlog oseb, od katerih zbirajo obvestila, niti ne vedo, ali so našli pravo osebo. To policistom predstavlja največje težave, saj največkrat razpolagajo s skopimi informacijami, vendar šele njihova vztrajnost prinaša uspeh, da pridobijo pomembne informacije, na podlagi katerih gradijo nadaljnje preiskovanje kaznivega dejanja (Maver et al., 2004).

Policisti po določbah drugega odstavka 148. člena ZKP lahko zbirajo obvestila od vsakogar (občana, očividca, oškodovanca, žrtve, dopustno je tudi od osumljenca). Zbirajo lahko tudi obvestila od oseb, ki so lahko oproščeni pričanja.⁴ Teh oseb niti niso dolžni opozoriti na to pravico. Uradne zaznamke oziroma izjave, pridobljene od teh oseb, se morajo šele v kazenskem postopku izločiti iz spisa in to samo, če so te osebe pri prvem zaslišanju uporabile pravno dobroto in se temu odrekle.

Čeprav nepotrebno, vendar je dovoljeno, da policisti zbirajo obvestila od oseb, ki ne smejo biti zaslišane kot pričë.⁵ Nepotrebno in neumestno, ker se mora tak uradni zaznamek o zbranih obvestilih v nadaljnjem kazenskem postopku izločiti iz spisa (Žaberl, 2006). Slednje s sklepom stori preiskovalni sodnik po uradni dolžnosti ali na predlog stranke, če jih že prej ni izločil državni tožilec (ZKP).

³ ZNPPol v 34. členu navaja pooblastilo zbiranja obvestil, ki je sorodno zbiranju obvestil, ki ga opredeljuje ZKP. S tem je zakonsko urejeno, da policisti lahko od oseb pridobivajo podatke, potrebne za uspešno opravljanje policijskih nalog, kjer ni podan razlog za sum storitve kaznivega dejanja (npr. obvestila o pogrešani osebi ali obvestila, potrebna za uspešno privedbo določene osebe na podlagi odredbe pristojnega organa ali za asistenco pristojnemu upravičencu, ipd.). Dolžnost policistov je, da ob izvedbi pooblastila osebo poučijo, da je sodelovanje pri zbiranju obvestil prostovoljno, prav tako ima oseba, od katere se zbirajo obvestila, pravico do anonimnosti.

⁴ ZKP v prvem odstavku 236. člena določa: »Dolžnosti pričevanja so oproščeni:
1) obdolženčev zakonec oziroma oseba, s katero živi v zunajzakonski skupnosti;
2) obdolženčevi krvni sorodniki v ravni vrsti, sorodniki v stranski vrsti do vštetega tretjega kolena in sorodniki po svaštvu do vštetega drugega kolena;
3) obdolženčev posvojenec in posvojitelj;
4) verski spovednik o tistem, o čemer se mu je spovedal obdolženec ali druga oseba;
5) odvetnik, zdravnik, socialni delavec, psiholog ali kakšna druga oseba o dejstvih, za katera je zvedel pri opravljanju poklica, če velja dolžnost, da mora ohraniti kot tajnost tisto, kar je zvedel pri opravljanju svojega poklica, razen v primerih iz tretjega odstavka 65. člena tega zakona ali če so izpolnjeni pogoji, določeni v zakonu, pod katerimi so te osebe odvezane dolžnosti varovanja tajnosti oziroma so dolžne posredovati zaupne podatke pristojnim organom.«

⁵ ZKP v 235. členu določa: »Kot priča ne sme biti zaslišan:
1) kdor bi s svojo izpovedbo prekršil dolžnost varovanja uradne ali vojaške tajnosti, dokler ga pristojni organ ne odveže te dolžnosti;
2) obdolženčev zagovornik o tem, kar mu je obdolženec zaupal kot svojemu zagovorniku, razen če obdolženec to sam zahteva.«

Prav tako policisti lahko zbirajo obvestila tudi od oseb, ki so v priporu, vendar samo v primeru, če je potrebno, da s tem odkrijejo druga kazniva dejanja iste osebe, njihovih udeležencev ali kazniva dejanja drugih storilcev. V teh primerih mora policist podati pisni predlog, in sicer: če je zadeva v fazi preiskave preiskovalnemu sodniku, oziroma predstavniku senata, če je kazenska zadeva v fazi glavne obravnave. Na podlagi pisnega predloga preiskovalni sodnik ali predstavnik senata izda dovoljenje za zbiranje obvestil. V dovoljenju se določita čas in navzočnost določene osebe v času zbiranja obvestil (Žaberl, 2006; ZKP).

Izjema niso niti osebe, ki prestajajo zaporno kazen, ali jim je bil izrečen vzgojni ukrep oziroma mladotniški zapor. V teh primerih se policist obrne na predstojnika kazensko-poboljševalnega oziroma vzgojnega zavoda (Žaberl, 2006).

ZKP v tretjem odstavku 148. člena posebej določa, da policija ne sme oseb zasliševati kot obdolžencev, prič ali izvedencev, razen osumljenca v navzočnosti zagovornika, saj bi to že pomenilo formalno dejanje, ki se načeloma uporablja v kazenskem postopku. Iz slednjega izhaja tudi, da policisti od oseb ne morejo zahtevati, da lastnoročno napišejo in podpišejo svojo izjavo, ki naj bi nadomestila uradni zaznamek o zbranih obvestilih. Namreč lastnoročne podpisane izjave oseb bi po svoji vsebini in načinu že prehajale v obliko zaslišanja (Žaberl, 2006).

Osebam, ki niso osumljenci, policisti ne dajejo pouka, da niso dolžne dati izjave, niti se jih ne opozarja, da so dolžne, če podajo izjavo, govoriti resnico (Horvat, 2004). Kljub temu lahko oseba izjavi, da te izjave ne bo podala. V teh primerih je potrebno napisati uradni zaznamek z osebnimi podatki od osebe, ki ni hotela dati potrebnih obvestil, vanj se lahko zapišejo domneve o tem, kaj oseba ve in da o tem noče govoriti (Žerjav, 1994).

Zbiranje obvestil sicer poteka v obliki informativnega razgovora, kognitivnega intervjuja in podobno. Zakon posebej ne določa načina zbiranja obvestil oziroma opravljanja informativnih razgovorov, to je prepuščeno policistom v okviru operativnih taktik, ki jih določa kriminalistika (Maver et al., 2004). Pomembno je, da policisti pri tem ravnajo v skladu z etičnimi merili, tako da spoštujejo človekove pravice in temeljne svoboščine. Nikakor ne smejo uporabljati nobene oblike prisile ali ravnati na način, kar bi pomenilo storitev kaznivega dejanja (Horvat, 2004).

Pri zbiranju obvestil se tako ugotavljajo dejstva in okoliščine, ki so pomembni za kazenski postopek. Namen in cilj je odkriti osumljenca kaznivega dejanja in zbrati toliko obremenilnega gradiva, da bo mogoče na podlagi utemeljenega suma sestaviti kazensko ovadbo zoper določeno osebo (Žaberl, 2001). Osebam, od katerih zbirajo

obvestila, v govorni obliki posredujejo tisto, kar so v konkretnem dogodku zaznali s svojimi čutili in to ohranili v spominu (Žerjav, 1994). Njihovo govorno obnovitev spomina si policisti zabeležijo v obliki uradnega zaznamka o zbranih obvestilih, ki ga pišejo v tretji osebi. Uradni zaznamek predstavlja informacije, ki so namenjene predvsem tožilstvu, da se lahko verodostojneje odloči o nadaljnjem kazenskem postopku (Žaberl, 2006). Uradni zaznamek lahko tudi predstavlja informacije preiskovalnemu sodniku, ko ta odreja nujna preiskovalna dejanja (izdaja odredbe za hišno ali osebno preiskavo, pripor in podobno), torej kot podlago za utemeljevanje suma (Sodba Vrhovnega sodišča št. I Ips 65/2005 z dne 18. 1. 2007).

Statistični podatki, ki smo jih pridobili od policije za obdobje od 2004 do 2013 (tabela 1), kažejo pogostost uporabe pooblastila, ko policisti zbirajo obvestila od oseb, kot tudi ugotavljajo dejstva in okoliščine, ki so pomembni za kazenski postopek. Izračunani verižni indeks v odnosu do vseh zaznanih kaznivih in preiskanih kaznivih dejanj kaže, da se vse večja pozornost nameni ugotavljanju dodatnih dejstev in okoliščin kaznivega dejanja, kot sami izjavi, ki jo policisti pridobijo pri zbiranju obvestil. Izjave, zabeležene v obliki uradnih zaznamkov o zbranih obvestilih so kljub višji odkritosti storilcev v tem desetletnem obdobju v upadu, dočim je uradni zaznamek o ugotovljenih dejstvih in okoliščinah kaznivega dejanja v istem obdobju v porastu, z izjemo v letih 2007 in 2008.

Tabela 1: Pregled izdelanih dokumentov policije v skladu z določili 148/II ZKP za obdobje od 2004 do 2013 v razmerju od podanih kazenskih ovadb in preiskanih kaznivih dejanj (Vir: Policija, n. d.).⁶

Leto	Število zaznanih kaznivih dejanj	Preiskana kazniva dejanja		Vrsta dokumenta po določbah 148/II ZKP			
				UZ o zbranih obvestilih		UZ o ugot. dejstvih in okoliščinah k.d.	
		Število	Delež preiskavnosti	Število	Verižni indeks	Število	Verižni indeks
2004	86.568	34.170	39,47 %	82.290	/	12.826	/
2005	84.379	32.896	38,99 %	79.612	96,75 %	13.357	104,14 %
2006	90.354	36.984	40,93 %	77.469	97,31 %	13.885	103,95 %
2007	88.197	38.213	43,33 %	73.260	94,57 %	13.283	95,66 %
2008	81.917	36.936	45,09 %	71.574	97,70 %	13.089	98,54 %
2009	87.465	42.249	48,30 %	78.471	109,64 %	15.079	115,20 %
2010	89.489	46.133	51,55 %	76.696	97,74 %	16.262	107,85 %
2011	88.722	43.529	49,06 %	77.550	101,11 %	19.246	118,35 %
2012	91.430	42.787	46,80 %	75.893	97,86 %	21.602	112,24 %
2013	93.833	44.260	47,17 %	69.417	91,47 %	21.994	101,81 %

⁶ Vir podatkov je tekoča evidenca policije, zato so podatki zgolj informativne narave.

3.1.2 Vabljenje

Zbiranje obvestil običajno poteka na kraju kaznivega dejanja, v stanovanju osebe, ki karkoli ve o kaznivem dejanju ali storilcu, na mestu njegove zaposlitve in podobno. Vendar policisti te osebe lahko vabijo tudi v uradne prostore. ZKP opredeljuje le, da mora biti v vabilu navedeno, zakaj je oseba vabljenjena ter da policisti smejo prisilno privedi nekoga, ki na vabilu ni prišel, le če je bil v vabilu na to opozorjen. Iz termina »v vabilu mora biti navedeno« izhaja, da je lahko vabljenje oseb v uradne prostore po določbah ZKP lahko le pisno (ZKP).

Vabljenje občana na policijo je le ena od možnih oblik, da se zberejo obvestila oziroma glede na dikcijo celo izjema (Horvat, 2004). Mnenja mnogih avtorjev so, da se vabljenju dobronamernih oseb v uradne prostore, ki karkoli vedo o kaznivem dejanju ali storilcu, izogibamo, saj jim večinoma tako vabljenje, kasnejše zadrževanje v prostorih policije, kot tudi sam razgovor s policistom predstavljajo neprijetne občutke, kar nedvoumno vpliva na kakovost podanih obvestil. Že sama vročitev vabila, z grožnjo o prisilni privedbi, osebam nudi odpor, da bi policiji nudili koristne podatke. Za take osebe je primernejše, da se jih nevsiljivo poišče na domu ali na delovnem mestu, kjer se z njimi opravi razgovor (Žerjav, 1994). V uradne prostore najpogosteje vabimo osebe, od katerih je potrebo pridobiti obsežnejša obvestila ali dokumentacijo. Tudi za prepoznavo oseb po fotografijah in izdelavo fotorobota je potrebno, da se opravi v uradnih prostorih, namreč narava pooblastila je takšna, da bi na drugih mestih lahko prišlo do resnih, predvsem tehničnih težav.

Omeniti je potrebno, da ima vabljenjena oseba na zbiranje obvestil, kljub temu da ne nastopa v vlogi osumljenca, pravico pripeljati zagovornika kot svojega strokovnega pomočnika, ki ji lahko daje nasvete, ne more pa dajati izjav namesto vabljenjene osebe (Horvat, 2004).

Ponovno vabljenjene osebe, ki pri prvem vabljenju, morebitni privedbi, izjavi, da ne želi dati izjave, ni dopustno. Tako vabljenje bi pomenilo nezakonito izsiljevanje izjave (ZKP).

3.1.3 Zbiranje in obdelovanje osebnih podatkov

Osebni podatek je katerikoli podatek, ki se nanaša na posameznika, ne glede na obliko, v kateri je izražen (Zakon o varstvu osebnih podatkov, 2007; v nadaljevanju ZVOP-1). Nanaša se na določeno ali določljivo fizično osebo, ki se jo lahko neposredno ali posredno identificira s pomočjo njenih identifikacijskih števil (npr.

EMŠO, davčna številka, številka zdravstvenega zavarovanja, telefonska številka, registrska številka vozila) ali s sklicevanjem na dejavnike, ki so značilni za njeno fizično, fiziološko, duševno, ekonomsko, kulturno ali družbeno identiteto (npr. zaposlitev, naslov, funkcijo, položaj ali status v določenem subjektu, ipd.), pri čemer način identifikacije ne povzroča velikih stroškov, nesorazmerno velikega napora ali ne zahteva veliko časa (Pirc Musar, 2010).

Posebno podskupino predstavljajo občutljivi osebni podatki,⁷ to so podatki o rasmem, narodnem ali narodnostnem poreklu, političnem, verskem ali filozofskem prepričanju, članstvu v sindikatu, zdravstvenem stanju, spolnem življenju, vpisu ali izbrisu v ali iz kazenske evidence ali evidenc, ki se vodijo na podlagi zakona, ki ureja prekrške. Sem spadajo tudi biometrične značilnosti posameznika, če je z njihovo uporabo mogoče določiti posameznika v zvezi s kakšno od prej navedenih okoliščin (ZVOP-1).

Varstvo osebnih podatkov uživa ustavno varstvo, njen namen je varovanje posameznika, na katerega se podatki nanašajo. Posege v obliki zbiranja, obdelovanja, namen uporabe, nadzor in varstvo tajnosti lahko določa le zakon (Ustava Republike Slovenije, 1991). ZNPPol v 112. členu dopušča, da policija zaradi opravljanja policijskih nalog zbira in obdeluje osebne in druge podatke, vključno s podatki o zaupnih razmerjih oziroma poklicnih skrivnostih. Osebne in druge podatke policisti lahko zbirajo (ZNPPol):

- neposredno od osebe, na katero se ti podatki nanašajo,
- od drugih, ki o tem kaj vedo (ostali občani, sostanovalci), ali
- iz zbirk osebnih podatkov, uradnih evidenc, javnih knjig in drugih zbirk podatkov.

V kolikor policija zaradi opravljanja policijskih nalog zbira osebne in druge podatke iz obstoječih zbirk podatkov drugih državnih organov ali pravnih oseb, jih morajo ti brezplačno posredovati (ZNPPol).

Način zbiranja osebnih podatkov poteka običajno neprikrito, javno, z vednostjo osebe, na katero se ti podatki nanašajo (Žaberl, 2006).

Na zbiranje osebnih podatkov se nanašajo tudi določbe ZKP, kjer je v drugem odstavku 149. člena policiji dano pooblastilo, da ta sme fotografirati tistega, za katerega so podani razlogi za sum, da je storil kaznivo dejanje. Fotografiranje osumljenca pomeni poseg v zasebnost, ki ga policija v predkazenskem postopku sme

⁷ 19. točka prvega odstavka 6. člena ZVOP-1.

opraviti brez dovoljenja sodišča. Fotografiranje oseb, objava fotografije v sredstvih javnega obveščanja policiji omogoča izsleditev in identifikacijo storilca kaznivega dejanja, celo več dopustno je na tak način iskati oškodovance kaznivih dejanj ali druge osebe, ki bi karkoli vedele povedati o kaznivem dejanju. Ob tem ni potrebna privolitev osumljenca (Horvat, 2004).

Tako pridobljene osebne podatke policija upravlja in vzdržuje v evidencah fotografiranih oseb, ki zajema vzdevek in lažno ime osebe, njeno fotografijo, osebni opis, kraj, čas in razlog fotografiranja (ZNPPol). Ob tem velja omeniti, da policija vodi tudi evidenco fotorobotov, ki zajemajo podatke o kaznivem dejanju, sestavljeno računalniško sliko, osebni opis osumljenca kaznivega dejanja ali prekrška, zahtevke za izdelavo fotorobota, osebno ime oškodovanca, žrtve ali očividca kaznivega dejanja (ZNPPol).

Hramba fotografij in fotorobotov je policiji dovoljenja (ZNPPol):

- do ustavitve policijske preiskave oziroma zaključka akcije varovanja ali
- izdaje sklepa o zavržbi kazenske ovadbe ali
- do pravnomočne oprostilne sodbe, če te ni, pa do zastaranja kazenskega pregona.

Ker so fotografije osumljencev namenjene tudi iskanju pogrešanih oseb ali identifikaciji neznanega trupla, je rok njegove hrambe do najdbe osebe oziroma identifikacije trupla (ZNPPol).

Po preteku rokov hrambe se podatki iz evidence fotografiranih oseb blokirajo⁸ in naprej obravnavajo skladno s predpisi, ki urejajo poslovanje organov z dokumentarnim gradivom, torej skladno z Uredbo o upravnem poslovanju (2005). ZNPPol predpisuje, da se ti podatki še naprej hranijo v različnih časovnih obdobjih, glede na težo kaznivega dejanja, za katerega je bila fotografija pridobljena. S tem je možna njihova hramba še deset let za kazniva dejanja, za katera je zagrožena zaporna kazen do enega leta, 30 let za kazniva dejanja, za katera je zagrožena kazen do osem let, in 50 let za kazniva dejanja, za katera je zagrožena višja zaporna kazen. Drugače je z evidenco fotorobotov, kjer se ti podatki po poteku rokov anonimizirajo⁹ (ZNPPol).

⁸ Blokiranje - je takšna označitev osebnih podatkov, da se omeji ali prepereči njihova nadaljnja obdelava. (17. točka, I. odstavek, 6. člena ZVOP-1)

⁹ Anonimiziranje - je takšna sprememba oblike osebnih podatkov, da jih ni več mogoče povezati s posameznikom ali je to mogoče le z nesorazmerno velikimi napori, stroški ali porabo časa. (18. točka, I. odstavek 6. člena ZVOP-1)

3.1.4 Fotografije osumljenca in drugih oseb

Za potrebe prepoznavne oseb po fotografijah in za iskanje pogrešanih oseb, identifikacijo trupel se običajno uporabljajo enotni tehnični standardi in postopki fotografiranja. Tovrstno fotografiranje se opravlja v posebnih prostorih, ki je izključno namenjeno fotografiranju, daktiloskopiranju in izpolnjevanju obrazcev za osebni opis oseb. Prostorji morajo biti primerne velikosti, da je v njih ustrezno nameščena standardizirana tehnična oprema, ter svetlo obarvani, enotna so studijska ozadja. Poleg ustrezne osvetlitvene opreme in stojala s fotoaparatom se pri fotografiranju uporablja prirejen vrtljiv stol, na katerem sedi oseba, ki se fotografira. Na desno stran naslonjala je nameščena tablica z nazivom organa, datumom in zaporedno številko fotografiranja, ki poteka vzporedno s sedalom (horizontalno) v višini ramena sedeče osebe. Oblika, velikost in način fotografiranja je prav tako standardiziran postopek, pri čemer se uporablja tropozna oziroma signaletična fotografija, ki jo sestavljajo trije posnetki (Dežman, 1992; Kovač, 1998):

- levi posnetek (profil osebe): iz slike 1 (levo) je razvidno, da je obraz osebe obrnjen levo in pravokotno na smer fotografiranja, drža je naravna. Na tem posnetku je vidna že zgoraj opisana tablica, ki poteka horizontalno v višini osumljenčeve rame;
- srednji posnetek: iz slike 1 (sredinska) je razvidno, da oseba gleda naravnost v fotoaparatom oziroma objektiv, uhlji so vidni;
- desni posnetek - levi polprofil: iz slike 1 (desna) je razvidno, da je oseba obrnjena toliko desno, da konica nosu pokrije desno ličnico in drža je naravna.

Slika 1: Tropozna oziroma signaletična fotografija (Vir: Felc, 2010).

V kolikor je za prepoznavo pomembna tudi postava osebe, je priporočljivo, da se osumljenca fotografira tudi v stoječem položaju. Pri tem fotografiranju oseba v roki drži tablico ter se postavi pred studijsko ozadje, kjer je z njene leve strani od leve rame navzgor ob glavi vidno merilo s podatkom o njeni telesni višini. Za posebna znamenja (manjkajoči del telesa, brazgotine, materina znamenja ipd.) ali tetovaže velja, da se tudi ti fotografirajo. Iz fotografije mora biti jasno razvidno, na katerem delu telesa in kakšne velikosti je znamenje oziroma tetovaža (Pravilnik o policijskih pooblastilih, 2014).

Po fotografiranju se od osumljenca pridobi splošne in posebne značilnosti osebe - osebni opis (Pravilnik o policijskih pooblastilih, 2014), ki zajemajo spol, višino, obliko obraza, posebnosti na obrazu, barvo las, značilnosti lasnih posebnosti, gostoto las, razvitost postave, barvo kože, obliko čela, nosu, ušes, barvo oči, značilnosti zob, obliko brade kot tudi ostale posebnosti. Že po osebnem opisu osebe se posameznik razlikuje od drugih, zato je še kako pomembno, da je osebni opis podroben in popoln (Žerjav, 1994). Nadalje se barvna tropozna fotografija shrani v digitalno obliko, ki se skupaj z osebnim opisom vnese v centralno računalniško vodeno evidenco fotografiranih oseb (Felc, 2010).

Zaradi opravljanja policijskih nalog sme policija zbirati in obdelovati osebne in druge podatke o osebah iz obstoječih zbirk podatkov, ki jih vodijo drugi upravljavci (ZNPPol). Vedeti je potrebno, da ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, v skladu s 30. členom Zakona o potnih listinah (2000), na centralnem računalniku vodi evidenco izdanih potnih listin in v skladu z določili 19. člena Zakona o osebni izkaznici (2011) evidenco izdanih osebnih izkaznic. Ministrstvo, pristojno za promet, v skladu z določili 26. in 64. člena Zakona o voznikih (2010) na centralnem računalniku vodi evidenco izdanih voznških dovoljenj. Vse navedene evidence vsebujejo fotografije oseb, ki jih morajo vlagatelji ob oddaji vloge fizično ali v digitalni obliki priložiti in jim je v upravnem postopku na podlagi zakona izdana javna listina ali voznško dovoljenje (Zakon o potnih listinah, 2000; Zakon o osebni izkaznici, 2011; Zakon o voznikih, 2010).

3.1.5 Prepoznavna oseb po fotografijah in sodna prepoznavna

Pri preiskovanju kaznivih dejanj policisti mnogokrat z zbiranjem obvestil od očividca ugotovijo, da je bila pred, ob ali po storitvi kaznivega dejanja na kraju videna oseba, katere identiteta ni znana oziroma je sporna (Maver et al., 2004). Policisti z zbiranjem obvestil od očividca pridobijo osebni opis in opisano aktivnost videne

osebe. V nadaljevanju policisti smejo zaradi odkritja storilca kaznivega dejanja opraviti prepoznavo osebe po fotografijah. Zakonske določbe, da policija ne sme oseb zasliševati kot obdolžencev, prič ali izvedencev, razen pod določenimi pogoji osumljenca, kot tudi, da prepozna oseb po fotografijah v določbah 164. člena ZKP ni opredeljena kot nujno preiskovalno dejanje, ki bi jo smela opraviti policija zaradi nevarnosti odlašanja, je jasno razvidno, da prepozna oseb po fotografijah ne predstavlja formalnega ukrepa policije v predkazenskem postopku.

Prepoznavo oseb po fotografijah je le posebna vrsta zbiranja obvestil, ki je ločeno opredeljena v 46. členu ZNPPol, kjer je le skopo opisan postopek njune izvedbe. Navedeno je, da so policisti pred izvedbo postopka prepoznavne oseb po fotografijah dolžni osebo, ki bo opravljala prepoznavo, opozoriti, da mora v skladu z določbami ZVOP-1 varovati tajnost osebnih podatkov, ki jih bo izvedela pri prepoznavi. Oseba se s tem zaveže, da bo varovala osebne podatke oseb, tudi v primeru, ko ji bodo morebiti pokazane fotografije znanih oseb. V nadaljevanju policisti od osebe zahtevajo, da opiše in navede fizične znake, po katerih se oseba, ki jo bo prepoznavala, razlikuje od drugih oseb.

V praksi policisti na podlagi pridobljenega opisa in fizičnih znakov s pomočjo računalniške aplikacije dostopajo do centralizirane baze primerljivih tropoznih fotografij osumljencev iz evidence fotografiranih oseb ali pridobijo fotografije oseb na drug zakonit način.¹⁰

Zakonodajalec je izrecno izpostavil, da oseba pred podanim opisom ne sme videti fotografij niti oseb, ki jih bo prepoznavala. Namen tako zapisane norme, kot tudi, da se osebi pokažejo primerljive fotografije, je, da sugestivno ne vpliva na prepoznavni postopek (ZNPPol; Pravilnik o policijskih pooblastilih, 2014).

V primerih več očitvidcev je potrebno prepoznavo oseb po fotografijah opraviti z vsako osebo posebej. S tem se zagotovi zakonitost postopka in onemogoči, da bi osebe med seboj sodelovale in potrdile isto osebo (ZNPPol).

O opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah policisti vodijo uradni zaznamek, v katerega navedejo fotografije, ki jih je oseba videla. Uradni zaznamek podpišeta policist, ki je vodil postopek, in oseba, ki je opravila prepoznavo (ZNPPol; Pravilnik o

¹⁰ Policija sme zaradi opravljanja policijskih nalog zbirati in obdelovati osebne in druge podatke o osebah iz obstoječih zbirk podatkov, ki jih vodijo drugi upravljavci (115. člen ZNPPol). Ministrstvo, pristojno za notranje zadeve, v centralnem računalniku vodi evidenco izdanih potnih listin in osebnih izkaznic. Ministrstvo, pristojno za promet, vodi evidenco vozniških dovoljenj. Navedene evidence poleg osebnih podatkov vsebujejo predpisane fotografije oseb, ki so jih osebe v upravnem postopku priložile vlogi za izdajo javne listine oziroma vozniškega dovoljenja.

policijskih pooblastilih, 2014). Pred sprejemom ZNPPol je to področje urejal Zakon o policiji (1998), ki je dokumentiranje prepoznav oseb po fotografijah urejal z zapisnikom.

S pregledom izdelanih dokumentov policije, ki se nanašajo na prepoznav oseb po fotografijah, kjer policisti sestavijo t. i. Uradni zaznamek o opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah oziroma pred sprejetjem ZNPPol Zapisnik o opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah za obdobje od 2004 do 2013 (tabela 2) je razvidna pogostost izvedenega pooblastila. Z izračunom verižnega indeksa je viden jasen porast opravljenih prepoznav kot tudi število preiskanih kaznivih dejanj v zadnjem obdobju, z izjemo let 2012 in 2013. Vendar iz tega še ne moremo sklepati, da izvedba prepoznav oseb bistveno pripomore na preiskavo kaznivega dejanja.

Tabela 2: Pregled opravljenih prepoznav oseb po fotografijah za obdobje od 2004 do 2013 v razmerju do podanih kazenskih ovadb in preiskanih kaznivih dejanj (Vir: Policija n. d.)¹¹

Leto	Število zaznanih kaznivih dejanj	Preiskana kazniva dejanja	UZ/Zapisnik o opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah	
			Število	Verižni indeks
2004	86.568	34.170	1.273	/
2005	84.379	32.896	1.396	109,66 %
2006	90.354	36.984	1.376	98,57 %
2007	88.197	38.213	1.335	97,02 %
2008	81.917	36.936	1.387	103,90 %
2009	87.465	42.249	1.576	113,63 %
2010	89.489	46.133	1.614	102,41 %
2011	88.722	43.529	1.736	107,56 %
2012	91.430	42.787	1.654	95,28 %
2013	93.833	44.260	1.252	75,70 %

Prepoznav oseb po fotografijah ima iskalno vlogo, saj je osumljenca treba najprej najti, oziroma izvedeti njegovo identiteto (Maver et al., 2004). Izjava, ki jo oseba poda pri postopku prepoznav osebe po fotografijah, predstavlja obvestilo policiji po določbah drugega odstavka 148. člena ZKP, dočim uradni zaznamek o prepoznavi osebe po fotografijah predstavlja dokaz v spoznavnem, ne pa tudi v procesno-formalnem smislu. Na takšne dokaze se sodba sodišča oziroma odločba o glavni stvari ne sme opirati, vendar to niso dokazi, za katere bi veljalo ekskluzijsko, pravilo

¹¹ Vir podatkov je tekoča evidenca policije, zato so podatki zgolj informativne narave.

oziroma dokaz, ki bi jih moralo sodišče iz spisov izločiti.¹² Vendar omenjeni policijski ukrep predstavlja podlago za odkritje storilca in sestavo kazenske ovadbe (Horvat, 2004). Marinko (2004) meni, da bi morala policija kljub takemu odkritju storilca pridobiti še dodatne dokaze. Opravljeno prepoznavo je dopustno uporabiti kot podlago za zbiranje dokazov na procesnoveljavni način. Na vsebino Uradnega zaznamka o opravljeni prepoznavi se lahko opirajo odločbe, ki se izdajajo pred in med preiskavo (odredba o hišni preiskavi, sklep o priporu, sklep o uvedbi preiskave), s čimer se torej utemeljuje sum storitve kaznivega dejanja.

Dokazno vrednost v kazenskem postopku ima sodna prepoznavna, ki jo lahko skladno z določili 242. in 242.a člena ZKP opravi preiskovalni sodnik. Gre za poseben način zasliševanja prič, ki se uporablja v primerih, če je potrebno ugotoviti, ali priča pozna osebo ali predmet. Presoja o smotrnosti sodne prepoznavne je prepuščena odločitvi preiskovalnemu sodniku. Pred sodno prepoznavo je potrebno pričo opomniti, da je dolžna govoriti resnico in da ne sme ničesar zamolčati, da pomeni kriva izpovedba kaznivo dejanje, da ni dolžna odgovarjati na posamezna vprašanja, če je verjetno, da bi s tem spravila sebe ali svojega bližnjega sorodnika¹³ v hudo sramoto, znatno materialno škodo ali v kazenski pregon. Opozorila je potrebno ustrezno dokumentirati (vpisati v zapisnik). Tudi pri tej prepoznavi se od prič najprej zahteva, da čim bolj natančno opiše osebo in navede znake osebe, ki jo bo prepoznavala, oziroma predmet prepoznavne. Ob tem mora biti tudi zagotovljeno, da priča osebe ali predmeta ne more videti pred začetkom prepoznavne, s čimer je zagotovljena verodostojnost sodne prepoznavne. Šele nato se ji pokaže oseba ali predmet, in sicer skupaj z drugimi, najmanj petimi njej neznanimi osebami oziroma po možnosti skupaj s predmeti iste vrste. Besedne zveze »skupaj z drugimi« ni mogoče razumeti tako ozko, da se preiskovalni sodnik ne bi mogel odločiti med prepoznavo oseb v prepoznavni vrsti ali zaporedno prepoznavo, kjer se priči predstavijo osebe ena za drugo (Marinko, 2004). Zaradi večje verodostojnosti sodne prepoznavne je potrebno resno razmisliti o načinu izvedbe, saj je prepoznavna lahko nezanesljiv dokaz, na katerega vplivajo tudi druge objektivne in subjektivne okoliščine.

Dokumentiranje sodne prepoznavne poteka tako, da se posnamejo osebe, ki so bile prepoznavane. O prepoznavi obdolženca se sestavi zapisnik, kateremu se priloži posnetek. Pri tej prepoznavi je dokaz tisto, kar je priča izpovedala in je nanj moč

¹² Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. I Ips 34/2004 z dne 20. 1. 2005, enako tudi Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. I Ips 201/2006 z dne 31. 8. 2006.

¹³ 1. do 3. točka prvega odstavka 236. člena ZKP.

opreti sodbo. Opozoriti velja, da izpovedba priče kljub napačnemu postopku opravljanja sodne prepoznavne ni nedovoljen dokaz, ki bi se moral izločiti iz spisov.

ZKP tudi omogoča večjo zaščito prič, ki opravljajo prepoznavo in njenih bližnjih sorodnikov, za primere, ko bi bila lahko ogrožena njihova življenja, telo ali večje premoženje, kot tudi, če je podana verjetnost, da bo oseba, ki se prepoznavna, vplivala na potek prepoznavne. V teh primerih se mora prepoznavna opraviti tako, da oseba, ki se prepoznavna, ne more videti osebe, ki opravlja prepoznavno. To običajno poteka za posebnim zatemnjenim steklom, kjer je mogoč pogled le z ene strani. Vendar se tudi v teh primerih sestavi zapisnik z navedbo osebnih podatkov osebe, ki je prepoznavno izvršila. Obdolženi lahko pogleda v spis, saj se ne izloči, prav tako stranke lahko predlagajo, da se oseba, ki je opravila prepoznavno, na glavni obravnavi zasliši kot priča (Hrovat, 2004). Izpostaviti je potrebno, da se na enak način opravlja prepoznavna s pomočjo drugih čutil, kot so sluh, tip, voh in drugo (Hrovat, 2004).

3.1.6 Fotorobot

Fotorobot je sestavljena slika obraznih potez storilca kaznivega dejanja, ki nastane po opisu očividca. V praksi je poznanih več načinov izdelave fotorobota, ki so se postopoma razvijali. Na razvoj so vplivali predvsem mehanski sistemi, ki omogočajo, da se opis storilca sestavi. Mehanski sistem, imenovan Ideniti-kit, temelji na številnih prozornih folijah ali ploščah, kjer je na vsaki od njih narisana del obraza. S prekrivanjem folij se sestavi obraz osebe, kot ga opiše očevidec. Podoben sistem, imenovan Photo-fit, predstavlja številne dele posameznih obraznih delov (lasišča, čelo, oči, nos, usta, brada in obris obraza), ki jih je mogoče po pripovedovanju očevidca iz vsakega sklopa izbrati in tako sestaviti storilčev obraz (Dežman, 1992). V Sloveniji se je od leta 1970 do nedavnega uporabljal postopek risanja obraznih značilnosti storilca kaznivega dejanja, ki velja za eno najstarejših tehnik izdelave fotorobota. Postopek zahteva sposobnost risarja, da po pripovedovanju očevidca nariše portret storilca kaznivega dejanja. Pri tem postopku se zahteva, da ima očevidec zelo jasno spominsko sliko, izdelovalec pa izredno močno psihično sposobnost za predstavitev oblike, ki jo ima očevidec v spominu, in to še posebej v primerih, ko je ta v šoku ali drugače prizadet (Trobec, 1998). Poleg tega ima metoda tudi druge pomanjkljivosti (Dežman, 1992):

- skoraj nemogoče je bilo na podlagi slabo podanega opisa narisati sliko, ki bi bila vsaj malo podobna storilcu;

- risar je manjkajoče vrzeli zapolnil s svojimi predvidevanji, če ga oseba na to ni opozorila, slika ni podobna storilcu kaznivega dejanja;
- risanje slike je predstavljalo dolgotrajni postopek in zahtevalo potrpežljivost risarja in očividca;
- obstajala je velika nevarnost, da se je kakšen element pri risbi precenjeval.

Z razvojem računalniške tehnologije se je opisana metoda v Sloveniji, kot tudi v drugih državah, opustila in sedaj se uporablja izdelava fotorobota s pomočjo računalniškega programa (Ogorevc, 2004).

Računalniški programi služijo kot tehnični pripomoček za čimprejšnjo sestavo fotorobota, kar pomaga, da očividec ne izgubi spominske slike, kot pri risanju s svinčnikom, ko je potrebno posamezne dele obraza neprestano spreminjati, radirati in kombinirati (Trobec, 1998).

Računalniški programi tako omogočajo, da izdelovalec iz obsežne zbirke podatkov hitro pridobi ali odstrani posamezni obrazni del ter ga natančno umesti v predhodno izbran obrazni del. Velikost posameznega obraznega elementa je možno hitro večati, manjšati, širiti ali ožiti. Programske funkcije omogočajo tudi hitrejše senčenje, osvetljevanje in spreminjanje v izrazu in starosti (Dežman, 1992).

Zbirka podatkov posameznih obraznih delov je dosti obsežnejša kot pri že zgoraj navedenih mehanskih sistemih, čeprav sta si sistema po osnovi podobna, vendar je tudi pri delu z računalniškim fotorobotom, kjer je pripravljenih nešteto kombinacij obraznih oblik in detajlov, nemogoče pričakovati dobre rezultate, če izdelovalec fotorobota nima sposobnosti za lastno predstavitev opisovalčeve slike (Trobec, 1998). Zato je potrebno, da je izdelovalec usposobljen tudi na področju psihologije in risanja (Ogorevc, 2004; Predanič, 2010).

Sodobni programski paketi, namenjeni izdelavi fotorobotov, nudijo tudi nove inteligentne funkcije, razviti so algoritmi, ki so v pomoč izdelovalcu kot tudi očividcu. Poleg sestavljanja obraznih posebnosti programi omogočajo še druge zmožnosti, kot so staranje, maskiranje, tridimenzionalno rotacijo glave, izris celotnega telesa s posebnostmi, značilnostmi drže, oblačenje človeškega telesa v oblačila, obutev, pokrivala, dodajanje modnih dodatkov in drugo (Ogorevc, 2004; Lovšin, 2010; Predanič, 2010).

Izdelava fotorobota je z uveljavitvijo ZNPPol prvič opredeljena kot policijsko pooblastilo. Zakon o policiji (1998), niti Pravilnik o policijskih pooblastilih (2006) nista opredeljevala določb o tem pooblastilu, kljub temu se je policijski ukrep

uporabljal v smislu pooblastila zbiranja obvestil, ki ga opredeljuje ZKP, predvsem z navedbami »ukreniti, kar je potrebno v zvezi z ugotavljanjem istovetnosti oseb«.

Izdelava fotorobota predstavlja poseben način zbiranja obvestil, kjer se uporabljajo tehnični pripomočki (računalnik in računalniški program) z namenom, da se odkrije storilec kaznivega dejanja, prekrška, ali za ugotavljanje identitete neznane osebe. Pri preiskovanju kaznivih dejanj fotorobot predstavlja vir v spoznavnem smislu, ki policiji omogoča, da se odkrije storilec kaznivega dejanja (Predlog Zakona o nalogah in pooblastilih policije, 2012).

Izdelanega fotorobota je mogoče objaviti na spletni strani policije, v sredstvih javnega obveščanja ali na drug primeren način (ZNPPol; Pravilnik o policijskih pooblastilih, 2014). Z objavo se spodbudi državljane, da slednji pomagajo pri identifikaciji storilca kaznivega dejanja ali prekrška. Pred objavo v medijih je potrebno razmisliti o smiselnosti objave kot tudi, kateri podatki iz preiskave se bodo objavili (Ogorevc, 2004). Zakonsko je določeno (ZNPPol), da način izdelave in objave fotorobota z internim aktom določi generalni direktor policije.

S pregledom statističnih podatkov, ki smo jih pridobili od policije za obdobje od 2004 do 2013 (tabela 3) je razvidno, da policija pred sestavo fotorobota poda predlog za izdelavo fotorobota. Število podanih predlogov je v letu 2011 glede na prejšnje obdobje drastično naraslo, vendar že v letih 2012 in 2013 upadlo. Kljub upadu je razvidno, da policisti vse pogosteje poskušajo storilca kaznivega dejanja identificirati s pomočjo izvedbe tega pooblastila.

Tabela 3: Pregled podanih predlogov za izdelavo fotorobota za obdobje od 2004 do 2013 (Vir: Policija n. d.)¹⁴

Leto	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Število predlogov za izdelavo fotorobota	9	3	1	6	5	6	2	50	16	13

Pravne norme, ki urejajo izdelavo fotorobota in prepoznavo oseb po fotografijah, predstavljajo zgolj temelj. Za delo na tem področju se od preiskovalca zahteva še dodatno znanje s področja psihologije, saj na prepoznavo oseb vplivajo različni psihološki dejavniki, ki jih opredeljujemo v nadaljevanju.

¹⁴ Vir podatkov je tekoča evidenca policije, zato so podatki zgolj informativne narave.

4 Dejavniki, ki vplivajo na prepoznavo oseb

Pri pridobivanju osebnih dokazov je že v predkazenskem postopku pomembno, da so pridobljene informacije točne in popolne. Na točnost in popolnost informacij vplivajo različni dejavniki v procesu zaznavanja in spominjanja. Poznavanje teh dejavnikov vpliva, da se na pravi način pristopi k zbiranju obvestil, da se zbrana obvestila pravilno ovrednoti, odkrijejo napake in tudi laži v vsebini izjav (Maver et al., 2004).

Prepoznavna oseb predpostavlja, da je oseba, ki bo prepoznavala, pred tem dobro videla storilca, zadržala zaznani obraz brez kakršnihkoli sprememb v spominu in ga bo oživila, ko je poklicana na prepoznavo osumljenega. V tem procesu prihaja do napak, ki jih lahko pripišemo nezanesljivosti človeškega zaznavanja in spominjanja (Milovanović, 1987).

4.1 Dejavniki, ki vplivajo na zaznavanje oseb

Zaznavanje (percepcija) je spoznavni proces življenjskega okolja in dogajanja v lastnem organizmu (Areh, 2012). V procesu zaznavanja oseb je pomemben človeški obraz, ki ima veliko identifikacijsko vrednost v smislu prepoznavanja. Poleg obraza vedno zaznamo tudi druge značilnosti celotnega videza (drža, višina, starost, način gibanja, obleka in drugo), ki samostojno ali v povezavi med seboj tvorijo pomembne informacije za prepoznavanje. Neznano osebo ob prvem srečanju zaznamo kot celotno strukturo in ne po posameznih delih, zato o njenem fizičnem videzu ohranimo zelo malo informacij (Milovanović, 1987). Kljub temu na splošno velja, da se pri prepoznavi obrazov osredotočamo na zgornji del obraza, torej oči in lase. Raziskave so pokazale, da je naša osredotočenost pri znanih obrazih usmerjena predvsem na notranje poteze obraza, kar je v nasprotju z osredotočenostjo pri neznanih osebah, kjer pozornost usmerimo na zunanje poteze, kot so lasje in brada (Areh, 2012).

Pozornost

Pri zaznavanju se v vsakem trenutku soočamo z izredno velikim številom dražljajev iz okolja kot tudi iz lastnega telesa. Zaradi omejitev količine obvestil, ki jih človeški organizem lahko predela, mora biti zaznavni proces izredno izbirčen. Tej izbirčnosti, s katero organizem nadzira izbiro dražljajev, pravimo pozornost. Z izbiro posameznih dražljajev se organizmu omogoča, da se učinkovito ukvarja z manjšimi, a pomembnejšimi deli razpoložljivih obvestil (Musek, Polič in Umek, 1992). Opisana

strategija, čeprav učinkovita v vsakodnevnem življenju, velikokrat vodi k netočnemu zaznavanju v primerih, ko je kasneje potrebno prepoznati neko osebo. To posebno velja za primere, kjer je bila oseba življenjsko ogrožena. Pri življenjski ogroženosti se pozornost usmerja na podrobnosti, ki so najbolj ogrožajoče. Ostale podrobnosti kmalu izginejo iz spomina, saj se zgolj za sekundo ali dve zadržijo v senzoričnem spominu in nato izginejo (Areh, 2012). Pri grožnji z orožjem se vidna pozornost običajno usmeri na objekt grožnje (osredotočenje na orožje) in ne na obraz storilca (Lotfus v Areh, 2012). Poleg osredotočenosti na predmete, osebe, ki nas ogrožajo, samodejno usmerjamo pozornost na (Areh, 2011):

- nenavadne in izstopajoče dogodke;
- pojave, ki se ujemajo s stereotipi, pričakovanji in drugimi vzpostavljenimi spoznavnimi shemami;
- pojave, ki se ujemajo z osebnimi interesi, cilji ali trenutnim zanimanjem;
- podrobnostmi, ki predstavljajo bistvo.

Zaradi verodostojnosti prepoznave, bi bilo smiselno ugotavljati osnovne dimenzije pozornosti, kot jih je navedel Sternberg (v Areh, 2012; Umek in Jančar, 1992):

- smer: kam je bila usmerjena ali namenjena očitidčeva pozornost;
- intenzivnost: kako zelo je bila oseba osredotočena na opravilo;
- obseg: na koliko stvari hkrati je bila pozorna;
- trajanje: kako dolgo je posvečala pozornost neki stvari.

Na zaznavanje vplivajo tudi objektivni pogoji zaznavanja, saj ima vsak od spodaj naštetih pogojev velik vpliv in jih je potrebno ugotavljati in analizirati v vsakem konkretnem primeru prepoznave kot tudi pri zbiranju obvestil (Milovanović, 1987). Razumljivo je, da mora imeti oseba, ki bo opravila prepoznavo po fotografijah, ustrezne sposobnosti zaznavanja, da lahko verodostojno prepozna osebo. Katere in kakšne sposobnosti zadoščajo, je odvisno od vsakega konkretnega primera (Marinko, 2004).

Čas zaznavanja

Čas je zelo pomemben element zaznavanja. Čim daljši je časovni interval, podrobneje osebe zaznamo in si jih vtisnemo v spomin, ter obratno, če je ta interval krajši, objekt zaznamo bežno, brez podrobnosti (Umek in Areh, 2007). Pri povzemanju časa trajanja pri zaznavanju dinamičnih, kompleksnih in stresnih

dogodkov pogosto prihaja do napak, kjer se čas trajanja navadno precenjuje (Areh, 2004). Čutila za čas nimamo, vendar se lahko zanašamo na druga čutila in dogodke, preko katerih posredno pojasnujemo njegovo dolžino. Tudi večkrat, ko nekoga opazimo, si ga laže zapomnimo, prepoznamo ali opišemo (MacLin, Kimberly-MacLin in Malpass v Areh, 2012).

Priložnost zaznavanja

Na čistost zaznavanja vpliva tudi kraj, na katerem oziroma s katerega je bilo zaznavanje opravljeno, zorni kot, ki ga je opazovanec zajel pri zaznavanju, in razdalja, ki je bila med opazovalcem in opazovanim objektom. Pri razdalji je povsem razumljivo, da manjša oddaljenost postavlja opazovalca v ugodnejši položaj in daljša v slabši. Zaznavanje človeka in razlikovanje od ostalih objektov je pri normalnih svetlobnih pogojih možno do razdalje dveh kilometrov (Bodarjev v Milovanovič, 1987), vendar ostaja odprto vprašanje, na kakšni razdalji je možno človeka prepoznati. Raziskave kažejo, da je zaznavanje človeških obrazov z možnostjo prepoznavanja zanesljivo do razdalje sedmih metrov. Z naraščanjem razdalje od sedmih metrov do petinštiridesetih metrov nelinearno upada, vendar je še vedno možnost, da se obraz zazna s tako kakovostjo, da ga je mogoče prepoznati. Na razdalji, večji od 45 metrov, človeškega obraza naj ne bi bilo mogoče prepoznati (Lotfus in Herley v Wells in Quinlivan, 2009).

Pri pridobivanju podatkov o razdalji opazovalca in opazovanim objektom je potrebno biti pazljiv, saj prihaja do popačenj spomina, kjer se razdalje precenjujejo, podcenjujejo, ali prihaja do prostorskih asimetrij. Precenjevanje razdalj se zgodi v primerih, kjer so med opazovalcem in objektom vidne ovire, oziroma če se objekti ali osebe prekrivajo. Do podcenjevanj prihaja pri določitvi razdalj med opazovalcem in drugo osebo (Brenner, Smeets in Landy v Areh, 2011). Pri določitvi kota opazovanja je najugodnejši položaj za opazovanca, če opazovani objekt vidi neposredno pred seboj, slabši pa tisti, ko se opazovani objekt nahaja v kotih vidnega polja, kot tudi, če se položaj spreminja glede na perspektivo, saj ob tem nastanejo določene izkrivljenosti v vizualni predstavi. Tudi svetloba, kot tudi druge okoliščine izvzete iz okolja, vplivajo na kakovost zaznavanja, saj pod določenimi svetlobnimi pogoji prihaja do popačenj in do optičnih prevar. Tudi človeško oko zahteva določen čas, da se prilagodi spremembi svetlobnega vira. Jakost svetlobnega vira vpliva na zaznavanje podrobnosti in barv. Pri prepoznavanju oseb je tako še kako pomembno, da se za posamezni konkretni primer ugotovi intenzivnost in značaj svetlobe (difuzna, koncentrirana, mirujoča, v gibanju).

Narava dogodka

Kot smo že omenili pri osredotočenosti na orožje, velja ponovno omeniti, da ima na zaznavanje velik vpliv tudi narava dogodka. Namreč opazovanec se glede na situacijo ne zaveda vloge opazovanega objekta, ki ga ima pred seboj. Okoliščine, kot so težja kazniva dejanja, kazniva dejanja z intenzivno stopnjo nasilja, vpletenost več oseb, posamezne značilnosti in neobičajne podrobnosti v fizičnem izgledu opazovanega objekta, bistveno vplivajo na sposobnost zaznavanja (Milovanović, 1987).

Stres, strah

Stres je omejevalni dejavnik v procesu zaznavanja, saj bistveno zmanjšuje sposobnost zaznavanja informacij na robu videnega polja, vendar nasprotno temu omogoča popolnejše pridobivanje informacij središčnih dogodkov (Umek, 1995). Še izrazitejši je hud strah, ki ob močni intenziteti vodi do popolne blokade čutil ter posledično do celotnega procesa zaznavanja. Reakcije, ko oseba v procesu zaznavanja zapre oči, dokler nevarnost ne mine, se običajno dogajajo pri izvrševanju brutalnih kaznivih dejanj (Milovanović, 1987).

Socialno-psihološki dejavniki

Opazovalec lahko v procesu zaznavanja ne le izbira, kaj bo zaznal, marveč tudi, kako si bo razlagal tisto, kar je opazil. Pričakovanja opazovalca združujejo zaznane informacije o objektu ali dogodku, ki ga opazuje. S tem se pozornost nezavedno prenese z objekta pričakovanja na pričakovan vtis. Poleg pričakovanj, ki temeljijo na predhodni izkušnji in znanju, sem sodijo tudi stališča, predsodki, interesi, motivi, ki jih ljudje nosijo v sebi. Celo več, žrtev lahko nenamerno popači svojo predstavo o napadalcu, s tem vanjo vključi tudi takšne znake, ki so bolj tipični kriminalnemu značaju osebnosti storilca (Milovanović, 1987).

4.2 Spominjanje in prepoznavanje

Spominjanje odloča o kakovosti izjav o preteklih dogodkih, kar je izrednega pomena pri preiskovanju kaznivih dejanj (Umek in Areh, 2007). V spominu je shranjenih veliko več informacij, kot smo jih sposobni priklicati. Za spomin velja, da ima nizko ločljivost (spomin na obraz ni tako jasen, kot ob pogledu nanj), manjkajoči podatki v spominu se pogosto nadomestijo s pričakovanji, izkušnjami, zunanji viri ali celo iz

drugih spominov. Prav tako v spominu prihaja do izkrivljanja zaznanih informacij (Green, 2013).

V želji, da se želimo spomniti videza neke osebe in ga opisati, smo prisiljeni iskati informacije v našem spominu in ko jih najdemo, se moramo odločiti, ali so najdene res tiste, ki smo jih iskali. Priklic iz spomina deluje tudi v obliki prepoznavanja, kjer se izključuje potreba po iskanju in nas postavlja v položaj, da se odločimo le o tem, ali je ponujeni odgovor pravi ali ne (Milovanović, 1987). Prepoznavanje je torej bistveno lažje dosegljivo kot priklic, in predstavlja pasivno obnavljanje (Musek, Polič in Umek, 1992). Uporablja se predvsem za stvari, ki jih je govorno težje izraziti. Videz obraza nedvoumno sodi mednje, zato je prepoznavanje osumljencev po fotografijah in tudi izdelava fotorobota učinkovitejša, kot iskanje storilca po opisu značilnosti oseb (Areh, 2011).

Za prepoznavanje obrazov je pomembno, da so zaznani dražljaji o videni osebi dovolj kakovostno vtisnjeni v spomin, kot tudi, da se v spominu ohrani čim natančnejša podoba obraza, ki ustreza zaznanim (Milovanović, 1987).

Pozabljanje

Vendar enkrat zapomnjeni dogodek ali obraz neke osebe v daljšem časovnem obdobju ne ostaja v spominu nespremenjen. Iz zapomnjene vsebine počasi izginjajo podrobnosti, ki so prepuščene pozabljanju. S tem se zapomnjena vsebina vedno bolj posplošuje in iz zaznanega izginjajo podrobnosti (Milovanović, 1987).

Hitrost pozabljanja ni enakomerna. Iz Ebbinghausove krivulje pozabljanja je razvidno, da poteka proces pozabljanja prve pol ure zelo hitro, naslednjih deset ur se upočasni in lahko prikličemo le še 40 % zaznanih informacij, nadaljnja dva dneva poteka še počasneje in nato še počasneje upada. V mesecu dni preide na 20 % zapomnjenih informacij (Umek, 1995; Areh, 2012). Pozabljanje v procesu prepoznavanja osumljencev močno upade po sedmih dneh, ko pade na 60 % zaznanih informacij (Behrman et al. v Areh, 2011). Prepoznavanje obrazov je torej tako dosti zanesljivejše tudi v daljšem vmesnem obdobju, po zelo dolgem času so tudi identifikacije obrazov nezanesljive (Yermey v Umek, 1995).

Pozabljanje in propadanje spominskih sledi je tudi posledica (Golobinek et al., 2003):

- čustvenih dejavnikov (močna čustva prevzamejo pozornost in se nismo zmožni osredotočiti na informacijo);

- kognitivnih dejavnikov (vsiljuje se novo znanje, nove informacije, podrobnosti med trenutnim in preteklimi dražljaji ...)
- fizioloških dejavnikov (fizične travme, bolezni ...);
- psihičnih stanj oziroma bolezni.

Učinek konteksta na spomin

Prepoznavanje je učinkovitejše, če je to opravljeno v okolju, kot je bilo v času zaznavanja. Čim večja je torej podobnost med izvirnimi okoliščinami in okoliščinami, kjer se prepoznavanje opravlja, tem verjetneje je, da bo ta uspešna. Za razliko od tega naj bo psihofizično stanje osebe v času prepoznavanja oseb in tudi pri izdelavi fotorobota v treznem stanju, čeprav je bila oseba v trenutku zaznavanja osebe pod vplivom drog, alkohola, kofeina, nikotina, zdravil ipd. (Areh, 2012).

V praksi se prepoznavanje oseb po fotografijah in izdelava fotorobota opravlja v policijskih prostorih, kjer sicer ni možnosti, da bi se prepoznavanje opravilo v skladu z učinkom konteksta, saj je okolje tam bistveno drugačno, kot ob storitvi kaznivega dejanja.

Vendar kraj izvedbe pooblastila ni edino merilo, da bi bila prepoznavanje oseb po fotografijah uspešna in učinkovita. Posebno pozornost je potrebno pripisati tudi načinu izvedbi pooblastila in njegovi taktiki.

5 Taktika prepoznavne oseb po fotografijah

Zanesljivost prepoznavne oseb po fotografijah ni odvisna samo od zaznavanja in spominjanja. Izredno pomembna je pravilna izvedba postopka prepoznavne, kjer lahko prihaja do postopkovnih napak, prav tako ljudje podležemo najmanjši, celo nenamerni sugestiji (Milovanović, 1987).

Postopek prepoznavne oseb po fotografijah zajema pridobivanje predhodnega opisa osebe, postopek prepoznavne in preverjanje (Vodinec v Maver et al., 2004). Omenjenemu postopku bi dodali še priprave na prepoznavo, ki ji je v praksi dostikrat namenjeno premalo pozornosti (Maver et al., 2004).

5.1 Priprava na prepoznavo

Priprava na prepoznavo se dejansko začne povsem na začetku preiskovanja nekega dogodka, torej že ob prvi zaznavi in ogledu kraja kaznivega dejanja. Začetni postopki policije so praviloma enkratne in neponovljive situacije. Pomembnosti teh prvih opravil se morajo preiskovalci dobro zavedati, saj se lahko zgodi, da se zapravi priložnost, ki bi lahko vplivala na kvalitetno in uspešno preiskavo kaznivega dejanja. Že pri izvajanju prvih nujnih ukrepov policije, po storjenem kaznivem dejanju, je potrebno predvideti možnost izdelave fotorobota in prepoznavo osebe po fotografijah. Fotorobot naj bi se izdelal pred morebitno prepoznavo, saj bi videne fotografije oseb sugestivno vplivale na celoten postopek izdelave fotorobota (Eyewitness evidence: A trainer`s manual for law enforcement, 2003).

Po odkritem očividcu je potrebno razmisliti o smiselnosti prepoznavne, kot tudi, če bo morebiti potrebna sodna prepoznavna, ki bi imela dokazno vrednost na sodišču. Prepoznavna po fotografijah naj se opravi le tedaj, ko je to nujno za odkritje osumljenca, v primeru, ko imamo več očividcev, naj se prepoznavna odpravi samo z nekaterimi, preostale prihranimo za sodno prepoznavo (Maver et al., 2004).

Razmisliti je potrebno, kdaj in kje se bo opravila prepoznavna, kdo od policistov jo bo opravil, na kakšen način bo opravljena, upoštevati je potrebno vsa zbrana obvestila, tudi indice, ki kažejo že na morebitnega osumljenca, izbrati fotografije iz evidence fotografiranih oseb za potrebe prepoznavne, razmisliti o morebitni vključitvi fotografij iz drugih evidenc, ugotoviti na kakšen način se bodo preverile fizične sposobnosti očividca (sposobnost vida), razmisliti o načinu prikazovanja slik (v obliki albuma fotografij ali zaporednim predočanjem fotografij) ipd. Poleg naštetega je potrebno ugotavljati razdaljo, s katere je bil viden storilec, podatke o vidljivosti, zornem kotu

opazovanja, morebitnih fizičnih ovirah, koliko časa je določena oseba zaznavala storilca, v kakšnem položaju je bila (stoje, sede, od spredaj, s strani ipd.), kako je bil storilec oblečen, kakšen je bil, ali je bil podoben drugi osebi, ki jo očividec pozna, ugotavljanje psihičnega stanja očitca v času opazovanja, koliko časa je minilo od opazovanja do podanega opisa, ali je očividec v tem času ponovno videl storilca (kdaj, kje, za koliko časa), ali se je očividec o storilcu (njegovem opisu) pogovarjal s kom (kdaj in zakaj) ipd. (Maver et al., 2004).

5.2 Vodenje in opravljanje razgovora

V postopku prepoznave osebe po fotografijah in za potrebe izdelave fotorobota se od očitca kaznivega dejanja zberejo obvestila, iz katerega je razviden opis zaznanega dejanja in osebni opis osumljenca. Poleg izraza zbiranje obvestil se v praksi uporabljajo različni izrazi, kot so neformalno zaslišanje, informativni razgovor, razgovor in podobno (Maver et al., 2004).

Posebna oblika razgovora je kognitivni intervju, ki v primerjavi s klasičnim intervjujem (zbiranjem obvestil) omogoča pridobivanje zanesljivejših informacij (Areh, 2012). Njegov namen je pridobiti več verodostojnih informacij, kar se doseže z uporabo psiholoških tehnik, ki izhajajo iz raziskav o delovanju spomina. Spominski priklic in spominjanje sta odvisna od načina priklica podatkov. Sestavljata ga dve predpostavki, da je spominjanje učinkovitejše v okolju, ki je podobno izvornim okoliščinam (že opisani učinek konteksta), in spomin na dogodek je sestavljen kompleksno, zato je potrebno upoštevati različne načine, da ga sestavimo v celoto (Areh, 2011).

Kognitivni intervju poteka na način, da se osebo spodbudi, da poroča o vsem, kar se spomni, torej ne samo o tistem, kar se ji zdi pomembno. Dogajanje obnovi tako, da podoživi dogodek. Pri izvedbi kognitivnega intervjuja se spreminja način priklica spominov, opisovanje dogodka poteka v različnem časovnem zaporedju, kot tudi, da očividec poroča o dogodku iz različnih zornih kotov, da se vživi v drugo osebo (Areh, 2011).

Bistvena faza kognitivnega intervjuja je že sam pozdrav in vzpostavitev odnosa z očitcem, kjer preiskovalec predstavi sebe ter očitca nagovori z imenom. Sledi sprostitvena faza, kjer se preiskovalec empatično pogovarja z očitcem, tako da se vzpostavi njun odnos. V nadaljevanju se očitcu razloži namen in cilj intervjuja. Preiskovalec spodbudi koncentracijo pri očitcu in mu nameni čas, da lahko dobro razmisli. Sledi faza prostega pripovedovanja, kjer očividec obnovi spominsko sliko.

Med prostim pripovedovanjem ga preiskovalec opazuje in beleži vprašanja, ki mu jih bo zastavil kasneje. Slednji fazi sledi postavljanje vprašanj, kjer se očividca tudi seznanja, da na posamezno vprašanje lahko odgovori, da odgovora ne pozna. Ves čas pogovor poteka na način, da se očividca spodbuja k večkratnemu spominjanju dogodka, lahko se spremeni vrstni red pridobivanja informacij. Na koncu gre za obnovo, kjer preiskovalec prebere besede očividca, s čimer gre za preverjanje pravilnega razumevanja tistega, kar je očividec povedal. Šele na koncu intervjuja, v sklepni fazi se osebo povpraša o njenih osebnih podatkih, ker bi slednje na začetku slabo vplivalo na celoten potek intervjuja. V zadnji fazi se nadgradi odnos z očividcem, ki je še kako pomemben, če se oseba med samim intervjujem ni spomnila vseh dejstev in okoliščin, ki jih ima v spominu (Umek, 2012).

Pri postavljanju vprašanj se je potrebno izogibati sugestivnim vprašanjem, ki napeljujejo očividca na napačen odgovor. Pri teh vprašanjih se očividcu običajno navedejo okoliščine, ki bi jih bilo mogoče izvedeti šele iz njegovega odgovora. Gre za primer, ko se očividca vpraša, ali je imela oseba rjave lase. Odsvetovano je tudi, da se mu postavljajo kapciozna vprašanja, kjer izhajajo iz predpostavke, da je očividec povedal neko določilno dejstvo, ki ga dejansko ni. Gre za primere, ko ga vprašamo, ali je videl osebo vlomiti v stanovanje, čeprav o vlomu še ni ničesar povedal. Alternativna vprašanja, kjer se očividca omeji na izbiro odgovorov, kot tudi usmerjevalna vprašanja, so prav tako vprašljiva. Priporočljiva je uporaba odprtih vprašanj, ki jim sledi več vprašanj zaprtega tipa. Vsa vprašanja se morajo postavljati počasi, premišljeno in z občutkom, da se ne zmoti miselne podobe očividca. Postavljanje vprašanj mora biti prilagojeno duševnim podobam očividca, ki ne temelji na vnaprej pripravljenem načrtu (Umek, 2012).

Osebni opis

Cilj preiskovalcev v razgovoru je natančen opis storilca in opis kriminalnega dejanja. Postopek, ki je predpisan za prepoznavo oseb po fotografijah, zahteva, da se od osebe, ki bo opravila prepoznavo, najprej zahteva, da opiše in navede fizične znake, po katerih se oseba, ki jo bo prepoznavala, razlikuje od drugih oseb (ZNPPol).

Popoln osebni opis zajema naslednje podatke (Vidic v Žerjav, 1994) o:

- spolu;
- starosti;
- telesni višini;

- telesni razvitosti, ki se običajno označuje z izrazi, kot so atletske postave, močan, čokat, vitek, debel, zelo debel, suh ipd.;
- opisu glave in njenih delov, ki zajema velikost glave, obliko obraza od spredaj in od strani, lase, čelo, obrvi, oči, nos, usta in ustnice, brke, brado, zobe in ušesa; glavo se opisuje v primerjavi s telesom, ki je lahko zelo velika ali majhna, nagnjena naprej, nazaj, na desno ali levo stran;
- obliki obraza, kjer je obraz lahko ovalen (od ličnic proti čelnem in proti čeljustnim delu se zožuje), podolgovat, klinast (ima široko čelo ter zelo ozek čeljustni del), piramidast (ima ozko čelo in širok čeljustni del), štirioglat (ima obliko pravokotnika), okrogel, rombast (v obliki romba, kjer sta čelni in čeljustni del ozka, ličnice široke), nesimetričen (kjer sta leva in desna polovica obraza različna); pri opisovanju obraza so pomembne tudi barve in polnost obraza; obraz je lahko rožnat, rdečkast, bled, rumenkast, porjavel, rjav, koščen, močno zguban, gladek, ploščat, kozav, aknast, pegast ipd;
- barvi, obliki (gladki, valoviti ali kodrasti) in posebnostih las; lasje so lahko tudi umetno obarvani; obarvani lasje vedno nimajo naravnega videza, po določenem času se ob korenu las opazi naravna barva las; med posebnostmi las je, da so lahko zelo gosti, redki, šop las je lahko drugačne barve; tudi plešavost je lahko popolna (cela glava) ali delna (čelna, temenska ali tonzurna);
- čelu, kjer opis zajema višino, širino, nagib in profil; po višini je čelo lahko nizko, srednje ali visoko, merimo ga od začetka lasišča do nosnega korena; pri tem je potrebno upoštevati razmerje čelnega do nosnega in ustnega dela obraza; po širini je čelo lahko ozko, srednje ali široko; tudi tu se upoštevajo širine ostalih delov obraza; nagib čela je lahko navpičen ali poševen naprej ali nazaj; profil čela je lahko raven, vbočen, izbočen ali valovit;
- obrveh, kjer opis zajema barvo (lahko, da je drugačna od barve las), lego (vodoravne, poševne navzgor in poševne navzdol), obliko (ravne, lokaste, valovite) in posebnosti, ki zajemajo zraščенost obrvi, veliko medsebojno oddaljenost, umetne obrvi, z barvo narisane obrvi, nesimetrične, zelo redke ali zelo goste obrvi, zelo ozke ali zelo široke ali celo košate; pomembna je tudi oddaljenost od oči, ki je lahko različna in govorimo o visokih ali nizkih obrveh, ali je ena obrv višja od druge;

- očeh, kjer opis zajema barvo šarenice (modra, siva, zelena, rjava, črno-rjava), vsaka od njih ima lahko svetel ali temen odtenek; v kolikor so barve mešane, se najprej navede prevladujoča; opis oči zajema tudi njihovo velikost (velike, srednje, majhne), razdaljo med očmi (velik ali majhen razmik), lego (vodoravna, poševna navzgor ali poševna navzdol);
- nosu, kjer opis zajema obliko hrbta (raven, vbočen, izbočen, kljukast, orlovski, valovit) in osnove (ki je po legi lahko vodoravna, dvignjena ali spuščena), njegovo velikost (zelo majhen, srednjevelik, zelo velik), širino (ozek, srednji in širok) in posebnosti;
- ustih, kjer opis zajema velikost (zelo majhna, zelo velika ali poševna) kot tudi očitne posebnosti (lahko so tanke, zelo debele, zajčje ipd.);
- brkih in bradi, kjer se opiše oblika in barva; brki so lahko popolni ali oblikovani s prirezovanjem in britjem; brada je lahko popolna, koničasta in različno oblikovana; zajemajo tudi opis zalizca in morebitne neobrite dele pred ušesom; pri goli bradi naj opis zajema tudi velikost, obliko profila, nagib in širino; brada je lahko velika ali majhna, štrleča, navpična ali pomaknjena nazaj; vsaka od teh je lahko gledana iz profila, ravna ali vbočena; širina brade se upošteva le pri zelo široki ali zelo ozki bradi; posebnosti brade so, da je ta lahko koničasta, z brazdo ali jamico, dvojna ali oglata;
- zobeh, ki so lahko zdravi ali popolni, pomanjkljivi, zelo veliki ali zelo majhni, razporejeni nepravilno ali postrani, umetni, zlati ali srebrni ipd.; lahko so navzkrižni, štrleči, odlomljeni in razmaknjeni ipd.;
- ušesih, ki zajema opis oblike (trikotna, četverkotna, ovalna ali okrogla), po velikosti (velika ali majhna), ušesno mečico in ostale posebnosti; glede na odmaknjenost uhlja od glave so lahko pritisnjena ali štrleča ušesa, ušesna mečica (spodnji mehki del uhlja) je lahko priraščena ali prost, velik ali majhen, po obliki ovalen, pravokoten ali trikoten; med posebnostmi štejemo nenormalno obliko ušesa, ušesa s preluknjano ali pretrgano mečico, mečico z uhanom ipd.;
- govoru, ki zajema način govorjenja, govorico ali narečje; govor je lahko normalen, tekoč, zatikajoč, počasen, hiter, nerazumljiv, z različnimi govornimi napakami (jecljanje); ton glasu je lahko nizek ali visok, hripav, piskav, rezek ipd.;

- posebnih znamenjih, ko so večje bradavice, barvasti madeži in pege na koži, materina znamenja, brazgotine, gube, vidni bolezenski znaki, poškodbe posameznih delov telesa, tetoviranja; opis naj zajema lego teh znamenj, velikost, obliko in barvo;
- opisu obleke, perila in obutve; slednji opis naj zajema tudi pokrivalo, pas, naramnice, kravato in podobno; opisuje se vrsta in barva blaga, stanje oblačila, kroj in morebitne modne značilnosti; zajema naj tudi posebnosti in oznake; opis obutve naj zajema vrsto, barvo, velikost, stanje in morebitne posebnosti in oznake.

Pri pridobivanju osebnega opisa je potrebno biti pazljiv in upoštevati osebnostne lastnosti osebe, ki prepozna, saj si svoja zaznavanja lahko drugače interpretira, prav tako v spominu prihaja do popačenj in izkrivljanja informacij. Osebni opis je tudi izražen v verbalni komunikaciji, kjer ni nujno, da ima prejemnik isti koncept pomnjenja in predstavljanja o osebi. Glede na zgoraj navedena dejstva ne moremo izhajati, da je posredovan opis, ki ga je dala oseba pred prepoznavanjem, netočen in napačen, niti ga ne moremo uporabiti kot merilo za oceno sposobnosti osebe in smiselnosti opravljanja prepoznave oseb po fotografijah. Iz ugotovitev Hellwinga (v Milovanović, 1987) izhaja, da natančnost opisa ni predpogoj za opravljanje prepoznave oseb po fotografijah, saj se v praksi pojavlja, da osebe zelo dobro opišejo osumljenca, vendar ga niso sposobne prepoznati in obratno osebe, ki posredujejo slabe opise, so lahko še vedno uspešne pri prepoznavanju. Enake ugotovitve navaja tudi Odenthal (v Marinko, 2004), ki navaja, da prepoznavna temelji na celovitosti zaznavanja, nepopoln ali celo neustrezen opis še ne pomeni napačne prepoznave, razen če bi šlo za razlike v pozornost zbujujočih značilnosti. Slednje ponovno potrjuje trditev, da je prepoznavanje učinkovitejše od priklica.

5.3 Prepoznavna

Policija v predkazenskem postopku lahko opravi prepoznavo oseb le po fotografijah. Pri pravni opredelitvi smo ugotovili, da je navedena prepoznavna oseb v slovenski zakonodaji zelo skopo urejena in je izvedba prepuščena kriminalističnim pravilom in sodni praksi, ki je v slovenski, niti nekdanji jugoslovanski literaturi ni veliko objavljene (Marinko, 2004).

Prepoznavna oseb po fotografijah se pogosto izvaja s pomočjo albumov fotografij ali z zaporedno predočitvijo več fotografij (Marinko, 2004). Takšna prepoznavna ima sicer nižjo stopnjo verodostojnosti, vendar nekatere študije kažejo, da se rezultati ob

pravilno izvedeni prepoznavi z zaporednim predočanjem več fotografij lahko primerjajo s preostalimi prepoznavami oseb, ki veljajo za verodostojnejše (Sporer in Cutler v Marinko, 2004).

Višjo verodostojnost prepoznavne oseb po fotografijah in zmanjšanje verjetnosti izbire nedolžne osebe dosežemo z upoštevanjem spodaj navedenih priporočil.

Izbor in priprava fotografij za potrebe prepoznave

V zakonitem prepoznavnem postopku moramo osebi pokazati najmanj dvanajst fotografij oseb, s katerih ni mogoče ugotoviti osebnega imena in drugih podatkov o osebi na fotografijah (Pravilnik o policijskih pooblastilih, 2014). Identiteta oseb je zaščitena tako, da se fotografije označujejo s številkami, ob tem se ločeno vodi seznam po zaporednih številkah z osebnimi podatki oseb, ki so vključene v izbor.

Fotografije oseb, ki so namenjene prepoznavi, se izberejo na podlagi pridobljenega predhodnega opisa o storilcu, ki ga poda oseba, ki je storilca videla in ga bo prepoznavala. V izbor se uvrstijo fotografije iz evidence fotografiranih oseb in fotografije oseb, ki jih policija pridobi na drug zakonit način (primer: iz evidenc drugih državnih organov). Izbrane fotografije morajo biti primerljive z ostalimi (ZNPPol). Vse fotografije morajo biti enake velikosti, kakovosti in osebe na njih posnete iz enakih zornih kotov ipd. Sporna ni primerljivost fotografij iz evidenc fotografiranih oseb, kjer so fotografije standardizirane (tropozne), temveč kombinacija tropoznih fotografij s fotografijami, ki so bile pridobljene na drug zakonit način. Zgolj redkost bi bila, da bi bile tudi te fotografije oseb tropozne (primer: ko bi policisti fotografijo pridobili od tujih varnostnih organov). V teh primerih je potrebno tropozne fotografije retuširati in oblikovati primerljivo drugim pridobljenim fotografijam. Posamezna oseba na fotografiji ne sme izstopati od ostalih, vsaj ne po enotnih splošnih lastnostih, kot so rasa, starost, spol ipd. Nekateri priročniki celo odsvetujejo uporabo fotografij in oseb v prepoznavni vrsti, s tako veliko podobnostjo, da bi jih težko ločil celo znanec. V izbor je mogoče uvrstiti le eno fotografijo iste osebe (najnovejšo), saj bi več fotografij iste osebe imele že sugestivni vpliv na prepoznavo (Eyewitness evidence: A guide for law enforcement, 1999).

V nasprotju z že zapisanim, da ima prepoznavna oseb po fotografijah v predkazenskem postopku zgolj iskalno vlogo, policija pred prepoznavo z zbiranjem obvestil pogosto pride do podatkov o možnem osumljencu kaznivega dejanja. Zbrana obvestila iz različnih razlogov (anonimnost obvestila, predhodne obravnave osumljenca za

istovrstna kazniva dejanja ipd.) še ne osredotočijo suma zoper določeno osebo, temveč policiji predstavljajo indic, v kateri smeri nadaljevati preiskavo. Policisti se tako odločajo, da se v postopek prepoznavne oseb po fotografijah uvrščajo fotografije oseb, za katere sumijo, da bi bili potencialni osumljenci. V Pravilniku o policijskih pooblastilih (2014) je celo že zapisano, da policist sme fotografijo osebe, ki je predmet prepoznavne, pridobiti iz drugih uradnih evidenc ali na drug zakonit način. Zapisana določba že nakazuje zgoraj opisana dejanja policije, ko je predmet prepoznavne določena oseba, vendar ji obratno s tem dovoljuje le, da se ta fotografija osebe (uporaba ednine) pridobi iz drugih uradnih evidenc ali na drug zakonit način, vse ostale fotografije bi morale biti potemtakem pridobljene iz evidence fotografiranih oseb.

V kolikor policija zgolj ugiba o osumljencu in tako fotografijo uvrsti med izbrane fotografije za prepoznavo oseb, naj bi se pravilnost izbora fotografij preverila z lažno prepoznavo oseb oziroma s t. i. »lažno pričó«. Pri lažni prepoznavi se osebi, ki nikoli ni videla storilca, posreduje opis storilca, kot ga je posredoval očividec, in nato pokaže fotografije, ki so bile izbrane za potrebe prepoznavne. Izbor fotografij je ustrezen v primeru, ko taka oseba ni izbrala osebe, za katero policija sklepa, da je domnevni osumljenec kaznivega dejanja. Najnovejše ugotovitve pri sestavi albumov oz. o izboru fotografij kažejo, da če policija med izbor fotografij uvrsti fotografijo osebe, za katero sumi, da je storilec kaznivega dejanja, naj bi izbor fotografij še vedno ustrezal opisu storilca, kot ga je podal očividec. Pri tem se pojavijo druge težave, kjer je opis, ki ga je dal očividec, drugačen od opisa osebe, za katerega policija meni, da bi bil lahko potencialni osumljenec kaznivega dejanja. V takih situacijah bi fotografija osebe, ki jo je v izbor uvrstila policija, izstopala od preostalih fotografij. Zato je primernejše, da se v takih primerih med izbor fotografij vključi tudi druge fotografije, ki se ujemajo z opisom potencialnega osumljenca (Wells et al., 1998).

V prepoznavnih postopkih, kjer je med izbranimi fotografijami tudi možni osumljenec, naj prepoznavo opravi policist, ki ni preiskoval kaznivega dejanja in se ne zaveda, kdo v izboru fotografij je možni osumljenec (Wells et al., 1998). O tem je potrebno tudi seznaniti očividca. Namreč nekateri tipi osebnosti so tako dovzetni na sugestije, da nenehno iščejo potrditve in povratne informacije od preiskovalca (Wells et al., 1998; Green, 2013).

Preiskovalec kaznivega dejanja, ki je seznanjen s podrobnostmi preiskave, z očividcem sodeluje v celotnem prepoznavnem postopku od opravljanja razgovora,

pridobivanja osebnega opisa o storilcu, razlaganja navodil, je fizično prisoten pri prikazovanju fotografij, pridobiva izjavo o gotovosti očividca o prepoznavi osebe ipd. V vseh teh postopkih prihaja med preiskovalcem in očividcem do interakcij. Zato je tukaj podana verjetnost, da bi preiskovalec z neverbalno kot tudi verbalno komunikacijo namignil očividcu, da izbere fotografijo osebe, za katero on sklepa, da je osumljenec kaznivega dejanja (Wells et al., 1998; Areh in Štefelin, 2003).

Iz literature je razvidno, da preiskovalec v postopku prepoznave lahko namerno ali nenamerno namigne očividcu na izbor določene fotografije (primer: »Znova si pogledjte fotografijo številka 3!«), ali se pri pregledu določene fotografije nagne naprej, se zasmee ipd. Slednje je dovolj, da očividec iz množice fotografij izbere ravno to. Prav tako preiskovalec, ko je očividec izbral določeno fotografijo, pred ugotavljanjem gotovosti o prepričanosti izbora potrdi, da je ta izbral pravega osumljenca (primer: Izbrali ste pravo osebo!). S tem se podkrepi samozavest očividca, kar vpliva na kasnejše ugotavljanje prepričanosti osebe, da je na fotografiji oseba, ki jo je videl kot storilca kaznivega dejanja (Green, 2013).

Navodila očividcu

Očividcu je potrebno vnaprej pojasniti, kako bo potekala prepoznavna (Marinko, 2004). Navodilo, da preiskovalec ne pozna podatkov o morebitnem osumljencu, smo že omenili.

Prepoznavna oseb se opravi z vsako osebo posebej in tudi navodila se povedo očividcu brez prisotnosti drugih očividcev. Očividcu se album oziroma izbor fotografij predstavi kot množica fotografij oseb, ki so bile izbrane po njegovem posredovanem opisu. Očividcu se pove, da med izbranimi fotografijami je ali ni oseba, ki je zagrešila kaznivo dejanje. Slednje navodilo predstavlja zgolj varovalo, da ne bi očividec opravil napačne identifikacije, ko bi med zajetim izborom fotografij iskal fotografijo osebe, ki ga najbolj spominja na storilca. Očividec namreč izhaja iz predpostavke, da je v izbor zagotovo vključena fotografija osebe, na kateri je storilec kaznivega dejanja, saj ga v drugačnem primeru sploh ne bi vabili na prepoznavo (Green, 2013). Da bi se izognili posledicam napačne identifikacije se tudi očividcu pove, da bo policija kljub temu da očividec ne bi opravil identifikacije, ta nadaljevala s svojim delom s ciljem izsleditve storilca kaznivega dejanja in ugotavljanjem njegove identitete. Slednje ne samo preprečuje napačno identifikacijo, očividec se ob tem sprosti in premaga pritisk, da preiskava kaznivega

dejanja ni odvisna izključno od njega (Eyewitness evidence: A trainer`s manual for law enforcement, 2003).

Pred prepoznavo se očividca vspodbudi, da se spomni dogodka, ko je videl storilca kaznivega dejanja. Svetuje naj se mu, da se zbere, umiri in si vzame dovolj časa za ogled vsake fotografije od predloženih ter šele nato izjavi, ali je morebiti med njimi tudi storilec ali ga ni (Maver et al., 2004).

Že v naprej se očividca seznanijo, da postopek prepoznavne osebe zahteva, da se bo moral ob morebitni identifikaciji razjasniti, s kakšno gotovostjo je osebo prepoznal in po katerih značilnostih (Eyewitness evidence: A trainer`s manual for law enforcement, 2003).

Izjava očividca po prepoznavi

Po identifikaciji je potrebno od očividca pridobiti izjavo. V izjavi očividec pojasni, na podlagi česa je iz fotografije prepoznal določeno osebo kot storilca in s kakšno gotovostjo lahko to potrdi. Naknadno prepričanost osebe v identifikacijo je težje ugotoviti, saj se po prepoznavi vrstijo dogodki, ki omajajo ali močno potrdijo prepričanost očividca. Očividec je v tem času podvržen različnim dogodkom, kot so izjave preiskovalcev, medijske objave fotografije storilca, lahko je seznanjen tudi z izjavami drugih oseb ipd. (Wells et al., 1998).

Izjava o prepričanosti osebe o zanesljivosti identifikacije je pomembna predvsem zaradi ugotavljanja verodostojnosti osebe. Vrhovno sodišče ZDA je leta 1972 priporočilo uporabo petih kriterijev, s katerimi se presoja natančnost očividcev pri prepoznavanju osumljenca (Bradfield in Wells, 2000 v Areh, 2011). Kriteriji temeljijo (Areh, 2011) na:

- presoji prepričanosti priče o lastnem spominu;
- presoji kakovosti pogojev zaznavanja v času opazovanega dogodka;
- presoji stopnje osredotočenosti na osumljenca;
- presoji ujemanja posredovanega opisa osumljenca z njegovim resničnim videzom;
- presoji časa, ki je potekel od storitve kaznivega dejanja in postopkom prepoznavanja.

Dokumentiranje prepoznave

Dokumentiranje postopka je lahko zelo pomemben element pri preiskovanju kaznivih dejanj, saj dokazuje natančen zapis ugotovljenih dejstev in okoliščin kaznivega dejanja ter predstavlja končni proizvod komuniciranja med policistom in očividcem. Ne predstavlja le vsebine izjave, ki jo je dal očividec, temveč kaže tudi na potek in način, kako je bil opravljen postopek. Zato je pravilno zapisovanje izjav očitca toliko bolj pomembnejše. O vseh formalnih procesnih dejanjih se izjave dokumentirajo v obliki zapisnika, o drugih uradnih dejanjih, ki niso procesna, se sestavi uradni zaznamek. Zapisnik in uradni zaznamek sta dokaz o opravljenem procesnem ali drugem dejanju in imata status javne listine, za katere velja domneva resničnosti zapisane vsebine.

Vendar je zakonodajalec za ta pomemben del postopka, ki se nanaša na prepoznavo oseb po fotografijah, navedel le, da se o tem sestavi uradni zaznamek, v katerem so navedene fotografije, ki jih je oseba videla, in tak uradni zaznamek podpiše. Z zapisano zakonsko normo je razvidno, da je možno le pisno dokumentiranje postopka brez možnosti zvočnega in slikovnega snemanja. Niti ni opredeljeno, kaj vse mora uradni zaznamek vsebovati (ZNPPol; Pravilnik o policijskih pooblastilih, 2014).

6 Razprava in preverjanje hipotez

Policija ima za potrebe preiskovanja kaznivega dejanja splošna pooblastila opredeljena v drugem odstavku 148. člena ZKP. Zapisane termine »sme policija zahtevati potrebna obvestila od oseb«, da policija sme »ukreniti, kar je potrebno v zvezi z ugotavljanjem istovetnosti oseb in predmetov« in »ukreniti in storiti drugo, kar je potrebno« lahko povezujemo s pooblastiloma prepoznavo oseb po fotografijah in izdelavo fotorobota. Zaradi presplošne opredelitve sta pooblastili ločeno opredeljeni še v ZNPPol, kjer so prav tako navedene pravice in dolžnosti, ki jih ima policija v zvezi z odkrivanjem kaznivih dejanj in njihovih storilcev.

Način izvedbe pooblastila prepoznave oseb po fotografijah je prepuščen policiji v okviru izbire ustrezne kriminalistične taktike. Slednje utemeljujemo z dejstvi, da je zakonodajalec z določbami tretjega odstavka 148. člena ZKP izrecno prepovedal, da bi policija smela zasliševati osebe kot obdolžence, priče ali izvedence, razen osumljenca v primeru iz 148.a člena ZKP. Poleg tega prepoznavo oseb po fotografijah niti ni navedena med nujnimi preiskovalnimi dejanji, ki bi jih lahko policija sama opravila zaradi nevarnosti odlašanja po določbah 164. člena ZKP. Torej pomeni, da policija ne more opraviti prepoznave na procesnoveljavni način, niti ga ji ni potrebno izvesti po pravilih, kot to velja za preiskovalnega sodnika.

Pri primerjavi določb ZNPPol, ki se nanašajo na prepoznavo oseb po fotografijah z določbami sodne prepoznave, ki jo opravi preiskovalni sodnik na podlagi 242. ali 242.a člena ZKP, je razvidno, da sta pooblastili podobno zakonsko urejeni, vendar se razlikujeta v pomenu.

Določbe, ki se nanašajo na prepoznavo oseb po fotografijah, so opredeljene v ZNPPol in kljub izvzetosti iz ZKP smiselne, saj tako ne predstavljajo formalnega ukrepa policije. Tudi iz načina dokumentiranja prepoznave oseb po fotografijah izhaja, da se o opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah sestavi uradni zaznamek. ZNPPol odpravlja anomalijo predhodno veljavnega Zakona o policiji (1998), ki je način dokumentiranja prepoznave osebe po fotografijah urejal z zapisnikom. Takšen način dokumentiranja je predpisan zgolj za formalna preiskovalna dejanja. Torej je zakonodajalec s sprejemom ZNPPol odpravil predhodno napako ter način dokumentiranja pravilno opredelil. Vendar Pravilnik o policijskih pooblastilih (2014) navaja, da uradni zaznamek o opravljeni prepoznavi podpišeta policist, ki je vodil postopek, in oseba, ki je opravila prepoznavo. Kot izhaja iz mnenja Žaberla (2006), lastnoročno podpisovanje izjav oseb, ki dajejo obvestila, bi lahko v določenem smislu po svoji vsebini in načinu že prehajale v zaslišanje. V tem delu, kljub ločeni

zakonodajni opredelitvi, velja potrditi prvo postavljeno hipotezo, saj je sedanja zakonska ureditev pooblastila prepoznavo oseb po fotografijah sporna, saj policisti v predkazenskem postopku oseb ne sme zasliševati kot prič, razen pod določenimi pogoji osumljenca.

Iz sodbe Vrhovnega sodišča Republike Slovenije št. I Ips 34/2004 z dne 20. 1. 2005 in sodbe Vrhovnega sodišča Republike Slovenije št. I Ips 201/2006 z dne 31. 8. 2006 je tudi razvidno, da prepoznavo oseb po fotografijah, ki jo policija sme opraviti po določbah 46. člena ZNPPol, predstavlja zgolj obvestilo, ki ga oseba poda policiji po določbah drugega odstavka 148. člena ZKP. Pooblastilo oziroma ukrep je izključno namenjen odkrivanju storilca kaznivega dejanja in podlaga za sestavo kazenske ovadbe, ki jo policija poda na pristojno državno tožilstvo. Na takšno izjavo, ki jo dajejo občani policistom, ko ti zbirajo obvestila v skladu s pooblastilom iz drugega odstavka 148. člena ZKP, se sodba ne sme opreti. Sestavljeni uradni zaznamki o zbranih obvestilih, s tem tudi o opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah, predstavljajo priloge k ovadbi oziroma gradivo, iz katerega najprej državni tožilec, nato še preiskovalni sodnik, sklepata o obstoju utemeljenega suma, da je neka oseba storila kaznivo dejanje. Izjave občanov, ki so na takšen način pridobljene, se sme uporabiti tudi za zbiranje nadaljnjih dokazov in za presojo o tem, ali so izpolnjeni zakonski pogoji za uvedbo preiskave oziroma neposredno vložitev obtožnice ter za oceno verodostojnosti izjave, ki jo da priča na kasnejšem zaslišanju pred sodiščem. Vsebina uradnega zaznamka se ob izvedbi posameznih preiskovalnih dejanj ali v teku preiskave »prelije« v sodne odločitve oziroma odločbe (odredbe, sklepe) kot rezultat pravilno izvedenih in dovoljenih dokazov. Ti v njih ostanejo in pod določenimi pogoji in za določen namen se smejo uporabiti tudi na glavni obravnavi. Nikakor ne more izjava, ki je zapisana v uradnem zaznamku, nadomestiti izpovedbe priče v kazenskem postopku in na tak način predstavljati dokaza, na katerega bi sodišče oprlo svojo odločitev glede krivde obdolženca za storitev očitane kaznivega dejanja (Sodba Vrhovega sodišča Republike Slovenije št. I Ips 65/2005 z dne 18. 1. 2007).

Torej na prepoznavo oseb po fotografijah, ki jo opravi policija, se sodba sodišča oziroma odločba o glavni stvari ne more opirati. Vendar to tudi niso dokazi, za katere bi veljalo ekskluzijsko pravilo oziroma dokazi, ki bi jih moralo sodišče izločiti iz spisov. Iz tega lahko potrdimo, da prepoznavo oseb po fotografijah predstavlja nekakšen delen dokaz, ki je pridobljen že v predkazenskem postopku. Predstavlja dokaz v spoznavnem smislu, na katerega sodišče ne more opreti sklepov o dejanskih ugotovitvah. Vendar tudi ne predstavlja nedovoljenega dokaza, ki bi ga sodišče moralo izločiti iz spisov. Sodišče lahko v kazenskem postopku zasliši pričo o tem,

kako je potekala prepoznavna v predkazenskem postopku (policijska prepoznavna) in se na takšen način seznaniti s potekom prepoznavne. Ob tem postane dokaz izpovedba priče in ne uradni zaznamek o opravljeni prepoznavi. Uradni zaznamek o prepoznavi ob tem predpostavlja verodostojnost podane izjave ob zaslišanju. Na podlagi povedanega potrjujemo drugo predpostavko, da uradni zaznamek samostojno nima dokazne vrednosti na sodišču, vedno mora biti tak uradni zaznamek podkrepljen z drugimi dokazi, kot je na primer zaslišanje priče.

Ugotovili smo, da je uradni zaznamek o opravljeni prepoznavi osebe po fotografijah pomemben tudi zaradi ugotavljanja verodostojnosti, torej potrjevanje tistega, kar je priča povedala na zaslišanju. Predstavlja vsebinsko primerjavo tistega, kar je oseba povedala v predkazenskem postopku z vsebino tistega, kar je oseba povedala na zaslišanju.

Na verodostojnost tistega, kar je oseba povedala, temveč tudi verodostojnost izvedbe prepoznavne, bi moralo postati merilo našega kazenskega postopka. Ugotavljamo, da na verodostojnost prepoznavne oseb po fotografijah vplivajo različni dejavniki. Med dejavniki, ki vplivajo na prepoznavo, je pomembna tudi komunikacija z očitvidcem. Nepremišljene, sugestivne izjave v prepoznavnem postopku vplivajo na rezultate predvsem zaradi okrepljene težnje po dejanju zaželenih odgovorov. Problematične niso samo izjave, vendar tudi vedenje preiskovalca, ki lahko izraža nestrpnost in pričakovanja, na različnih komunikacijskih nivojih.

V sodobnih policijskih postopkih bi bilo potrebno razmisliti o pravilu, da prepoznavo osebe po fotografijah vodi oseba, ki ne ve, kdo je osumljenec kaznivega dejanja. S tem bi bil varovan položaj osumljenca v predkazenskem postopku in tudi rezultat prepoznavne bi bil objektivni.

Iz literature tujih strokovnjakov (Wells et al., 1998; Green, 2013) s področja psihologije izhaja, da bi bilo zaradi zagotavljanja višje stopnje verodostojnosti prepoznav oseb po fotografijah potrebno upoštevati navedeno pravilo. Tretjo hipotezo potrjujemo, saj bi bilo zaradi vpliva sugestibilnosti pri opravljanju prepoznavne oseb po fotografijah primernejše, da jo opravlja preiskovalec, ki s podrobnostmi preiskave ni seznanjen.

7 Sklep

Prepoznavna oseb po fotografijah in izdelava fotorobota sta v predkazenskem postopku pomembni pooblastili, da policija ugotovi identiteto storilca kaznivega dejanja, oziroma da se potrdi sporna identiteta osebe. Pooblastili sodita med najbolj sporne, občutljive, vendar tudi pomembno področje kriminalistične ter procesnopravne teorije in prakse. Pomembno je, da je (pred)kazenski postopek, ki se nanaša na izvedbo teh pooblastil, urejen tako, da je dovolj učinkovit in da se hkrati spoštujejo postopkovne zakonitosti, s katerimi so zaščitene človekove pravice in temeljne svoboščine osumljencev ter da ne prihaja do napačnih identifikacij.

Zakonska urejenost področja je dokaj skopa in le delno zagotavlja merila, na katera v obliki priporočil opozarjajo strokovnjaki s področja psihologije. Postopka zahtevata natančnost in doslednost v vseh fazah. Pred izvedbo prepoznavne, kar tudi velja pred izdelavo fotorobota, je potrebno ugotoviti vse subjektivne in objektivne dejavnike, ki so pogojeni z zaznavanjem in spominjanjem očividca. Pri ugotavljanju teh dejavnikov je potrebno biti še posebno pazljiv, da se sugestivno ne vpliva na očividca in se tako pridobijo napačni podatki o očividčevi verodostojnosti. Prepoznavanje oseb po fotografijah zahteva natančen izbor fotografij, jasno morajo biti predstavljena navodila očividcu in tudi oseba, ki bo vodila prepoznavo, naj ne bi bila seznanjena z ostalimi podatki o preiskavi kaznivega dejanja. To so le nekatera priporočila, ki bi jih bilo potrebno upoštevati v prepoznavnem postopku, da se zagotovi višja stopnja verodostojnosti in da se poskušamo izogniti vsem sugestijam, tudi nenamernim. Postopek zahteva tudi pravilno dokumentiranje. Sedanja zakonska ureditev ne pozna zvočnega in slikovnega snemanja postopka, kar bi še dodatno podkrepilo verodostojnost postopka.

Sodišču je pomembno le to, kaj oseba pove na zaslišanju. Verodostojnost prepoznavne ne ocenjuje. Že izpostavljene kriterije, ki jih je leta 1972 priporočilo Vrhovno sodišče ZDA (Bradfield in Wells v Areh, 2011), bi bilo smiselno upoštevati tudi v slovenskem kazenskem postopku, predvsem z vidika ocenjevanja verodostojnosti priče.

V sedanji ureditvi opravljanja prepoznav oseb po fotografijah so v sistem vpeti varovalni mehanizmi, ki ščitijo osumljenca pred morebitno izbiro nedolžne osebe. Vendar se poraja vprašanje, če tako urejen postopek dejansko ščiti položaj osumljenca v tem še tako pomembnem delu postopka.

Pridružujem se mnenjem strokovnjakov, da so postopki, ki se nanašajo na prepoznavo oseb in tudi izdelavo fotorobota, pomanjkljivi. Iz tuje literature je

razvidno, da so tam boljše predstavljeni, dodelani in jasno opredeljeni, kot v slovenski zakonodaji. Policija na tem področju nima niti izdelanega enotnega postopkovnega programa, ki bi vplival na verodostojnost policijskega postopka.

V prihodnosti bi bilo priporočljivo, da bi se postopek opravljanja prepoznave oseb po fotografijah ustrezno nadgradil. Že pred izvedbo pooblastila, vsaj v primerih, ko se glede na preostala ugotovljena dejstva, okoliščine in dokaze preiskava že usmeri zoper določeno osebo, bi bilo smiselno obveščanje državnega tožilca. Naloga državnega tožilca bi bila, da se odloči o smiselnosti izvedbe prepoznave oseb po fotografijah v predkazenskem postopku, ki kot taka bistveno vpliva na morebitno kasnejšo sodno prepoznavo.

Prav tako bi bilo zaradi zagotavljanja višje verodostojnosti prepoznave oseb po fotografijah smiselno v diplomskem delu obrazložena navodila in priporočila ustrezno implementirati v slovensko zakonodajo, vsaj v Pravilnik o izvajanju policijskih pooblastil (2014).

Iz istega razloga bi bilo potrebno opredeliti sestavo uradnega zaznamka o opravljeni prepoznavi oseb po fotografijah. Uradni zaznamek naj bi se pisal zdržema, torej po določenem kronološkem vrstnem redu kot poteka opisani postopek prepoznave oseb po fotografijah. Namreč brez takšne zakonske ureditve in tudi dejstva, da policija na tem področju nima niti internih navodil, so si postopki od policista do policista različni. Policisti se niti ne zavedajo, kako in na kakšen način vplivajo na prepoznavni postopek in stremijo le k temu, da se preišče kaznivo dejanje. S poenotenim postopkom bi se dosegli vsaj tisti minimalni standardi, ki jih je potrebno doseči za nepristransko prepoznavo in tako ustrezno zaščititi položaj osumljenca tudi v tem spornem delu kazenskega postopka, ki se imenuje predkazenski.

8 Uporabljeni viri

- Areh, I. (2011). *Forenzična psihologija: Predstavitev, pričanje in ugotavljanje laži*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Areh, I. (2012). *Psihologija za varnostno področje*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Areh, I. (2004). Pričevanja očitvidcev - dejavniki, ki vplivajo na verodostojnost priče. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 55(3), 275–283.
- Areh, I. in Štefelin, N. (2003). Sugestibilnost očitvidcev in prepoznavna osumljencev v prepoznavni vrsti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(1), 61–65.
- Dežman, G. V. (1992). Fotografije in risbe pri prepoznavanju storilcev kaznivih dejanj. *Življenje in tehnika*, 43(9), 41–45.
- Eyewitness evidence: A guide for law enforcement*. (1999). London: U. S. Department of Justice.
- Eyewitness evidence: A trainer`s manual for law enforcement*. (2003). Washington, D. C.: U. S. Dept. of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
- Felc, M. (20. 9. 2010). Fotografije s kislim nasmeškom. *Delo*, str. 9.
- Fišer, Z. (2002). *Zakon o kazenskem postopku / z uvodnim komentarjem Zvonka Fišerja in stvarnim kazalom Vida Jakulina*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Golobinek, R., Stare, D., Zobec Hrastar, B., Škerbec S., Štirn ., Podvršič I. et al. (2003). *Zbiranje obvestil od osumljenca, spremembe ZKP*. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, d. d.
- Green, M. (2013). Errors in Eyewitness Identification Procedures. Pridobljeno na <http://www.visualexpert.com/Resources/mistakenid.html>.
- Horvat, Š. (2004). *Zakon o kazenskem postopku s komentarjem*. Ljubljana: GV, založba.
- Kovač, M. (1998). Metode odkrivanja storilcev kaznivih dejanj. *Pravnik*, 53(9–10), 599–609.
- Lovšin, P. (11. 8. 2010). Fotoroboti: Ko zadeneš oči, oškodovanec obmolkne. *Dnevnik.si*. Pridobljeno na <http://www.dnevnik.si/kronika/1042379836>

- Marinko, J. (2004). Prepoznavna osebe: kazenski postopek. *Pravna praksa*, 41, VI–VIII.
- Maver, D., Drobnič, K., Garbajs, A., Rupnik, A., Selič, P., Golja, J. et al. (2004). *Kriminalistika: Uvod, taktika, tehnika*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Milovanović, Z. (1987). Prepoznavanje oseb v kazenskem postopku - psihološki vidik. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 38(4) 289–300.
- Musek, J., Polič, M., in Umek, P. (1992). *Uvod v psihologijo*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.
- Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije, št. U-I-25/95 z dne 27. 11. 1997.
- Ogorevc, M. (12. 8. 2004). Računalnik nariše hudodelca. *Dnevnik.si*. Pridobljeno na <http://www.dnevnik.si/kronika/91509>
- Pravilnik o izvrševanju zakona o osebni izkaznici. (2013). *Uradni list RS*, (52/13).
- Pravilnik o izvrševanju zakona o potnih listinah. (2009). *Uradni list RS*, (48/09 in 55/13).
- Pravilnik o policijskih pooblastilih. (2006). *Uradni list RS*, (40/06 in 46/08).
- Pravilnik o policijskih pooblastilih. (2014). *Uradni list RS*, (16/14).
- Pravilnik o vozniških dovoljenjih. (2011). *Uradni list RS*, (68/11, 55/12 in 4/13).
- Pirc Musar, N. (2010). Odločba in mnenje - varstvo osebnih podatkov, št. 0712-2/2010/252 z dne 23. 2. 2010. *IP-RS.si*. Pridobljeno na [http://www.ip-rs.si/varstvo-osebni-podatkov/iskalnik-po-odlocbah-in-mnenjih/odlocbe-in-mnenja-varstvo-osebni-podatkov/?tx_jzvopdecisions_pi1\[showUid\]=1833&cHash=ee5600867e79180262e3b9e9040e5d9a](http://www.ip-rs.si/varstvo-osebni-podatkov/iskalnik-po-odlocbah-in-mnenjih/odlocbe-in-mnenja-varstvo-osebni-podatkov/?tx_jzvopdecisions_pi1[showUid]=1833&cHash=ee5600867e79180262e3b9e9040e5d9a)
- Predanič, J. (11. 8. 2010). Fotorobota ne izdelajo za vsakega kurjega tatu. *Delo.si*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/clanek/116927>
- Predlog Zakona o nalogah in pooblastilih policije (2012). Pridobljeno <http://imss.dz-rs.si/imis/bfe5d4babba7cd2cfc9f.pdf>
- Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. I Ips 34/2004 z dne 20. 1. 2005.
- Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. I Ips 201/2006 z dne 31. 8. 2006.
- Sodba Vrhovnega sodišča Republike Slovenije, št. I Ips 65/2005 z dne 18. 1. 2007.

- Trobec, B. (1998). Fotorobot. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 311–313.
- Umek, P. (1995). Psihološki vidiki pričevanja očitovcev kaznivih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 46(4), 342–350.
- Umek, P. (2012). Kognitivni intervju. V I. Areh (ur.), *Preiskovalni intervju: nekateri pravni in psihološki vidiki* (str. 101–128). Ljubljana: Tipografija.
- Umek, P. in Areh, I. (2007). Psihološki vidiki pričanja v kazenskem postopku. *Pravosodni bilten*, 28(2), 171–191.
- Umek, P. in Jančar, S. (1992). Osebni opis - psihološka analiza in kritika. V N. Tavčar (ur.), *Zbornik strokovno znanstvenih razprav* (str. 131–137). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
- Uredba o sodelovanju državnega tožilstva, policije in drugih pristojnih državnih organov in institucij pri odkrivanju in pregonu storilcev kaznivih dejanj ter delovanju specializiranih in skupnih preiskovalnih skupin. (2010). *Uradni list RS*, (83/10).
- Uredba o upravnem poslovanju. (2005). *Uradni list RS*, (20/05, 106/05, 30/06, 86/06, 32/07, 63/07, 115/07 (122/07 popr.), 31/08, 35/09, 58/10, 101/10, 81/13).
- Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list RS*, (331/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 69/04, 69/04 in 68/06).
- Wells G. L. in Quinlivan D. S. (2009). Suggestive Eyewitness Identification Procedures and the Supreme Court's Reliability Test in Light of Eyewitness Science: 30 Years Later. *Law in Human Behavior*, 33(1), 1–24.
- Wells G. L., Small M., Penrod S., Malpass R. S., Fulero S. M. in Brimacombe C. A. E. (1998). Eyewitness Identification Procedures: Recommendations for Lineups and Photospreads. *Law and Human Behavior*, 22(6), 603–647.
- Zakon o kazenskem postopku. (2013). *Uradni list RS*, (32/12–UPB8, 36/12 Odl. US: U-I-275/10-10, Up-1507/10–20, 55/12 Odl.US: Up-402/12–16, U-I-86/12–1, 47/13).
- Zakon o nalogah in pooblastilih policije. (2013). *Uradni list RS*, (13/13).
- Zakon o osebni izkaznici. (2011). *Uradni list RS*, (35/11).
- Zakon o policiji. (1998). *Uradni list RS*. (66/09–UPB6, 22/10, 26/11-odl. US, 58/11-ZDT-1, 40/12-ZUJF, 96/12-ZPIZ-2).

Zakon o potnih listinah. (2000). *Uradni list RS*, (29/11–UPB4).

Zakon o varstvu osebnih podatkov. (2007). *Uradni list RS*, (94/07–UPB1).

Zakon o voznikih. (2010). *Uradni list RS*, (109/10).

Žaberl, M. (2001). Problematika policijskega zbiranja obvestil v predkazenskem postopku. *Podjetje in delo*, 6–7(XXVII), 1055–1065.

Žaberl, M. (2006). *Temelji policijskih pooblastil*. Ljubljana: Univerza v Mariboru, Fakulteta za policijsko-varnostne vede.

Žerjav, C. (1994). *Kriminalistika*. Ljubljana: IC ONZ.